

PM om skolsituationen
under covid-19

Fjärr- och distansundervisning på gymnasieskolor våren 2021

lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever från 119 verksamheter under covid-19-pandemin.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Resultaten i korthet.....	4
Inledning	9
Distansinspektionens resultat	13
Moment och kurser genomförs	15
Lärandet försvåras vid undervisning på distans.....	20
Betygsättning är utmanande.....	31
Skolornas hälsofrämjande arbete är ofta reaktivt	35
Undervisning på distans utmanar skolans organisation	42
Avslutande diskussion	50
Bilaga 1	53
Mer om urval och genomförande	53

Sammanfattning

Skolinspektionen har under våren 2021 (vecka 13 till vecka 17) genomfört en distansinspektion av fjärr-/distansundervisningen på drygt 100 gymnasieskolor. Granskningen inleddes samma vecka som rekommendationen om delvis distansundervisning upphörde.¹ Skolverkets kartläggning² från april 2021 visade dock att det under aktuell period fortfarande pågick mycket undervisning på distans vid landets gymnasieskolor.

Inom ramen för distansinspektionen har totalt 119 rektorer och 407 elever intervjuats. Intervjuerna avslutades med att eleverna fick besvara ett antal enkätfrågor enskilt via en webblänk. Även rektorsintervjuerna avslutades med att rektor fick besvara ett antal skattningsfrågor. Urvalet av verksamheter är inte slumpmässigt, utan har syftat till att fånga en variation av gymnasieprogram i landet. Ett centralt urvalskriterium har varit att delar av utbildningen vid tiden för genomförandet (eller i närtid) bedrivits på distans. Till grund för resultaten ligger en kvalitativ analys av ett urval av de skriftliga återkopplingar som verksamheterna fått samt rektorers och elevers svar på enkät-/skattningsfrågor.³

Resultaten är inte generaliserbara, utan avser endast de verksamheter som granskats. Skolinspektionens iakttagelser kan ändå ge en bild av hur skolsituationen påverkas och vilka utmaningar verksamheterna står inför givet situationen med fjärr-/distansundervisning. Distansinspektionen omfattar högskoleförberedande program samt yrkes- och introduktionsprogram. När det gäller introduktionsprogrammen har språkintröduktion exkluderats för att i stället ingå i fördjupad granskning av språkintröduktion, som genomförs under senare delen av våren 2021.

Det är viktigt att betona att genomförandet skiljer sig från myndighetens ordinarie inspektionsverksamhet. Myndighetens så kallade distansinspektion har formen av framåtsyftande granskning som bygger på rektorernas och elevernas egna beskrivningar och bedömningar av hur arbetet har fungerat. Anledningen till att granskningen genomfördes i denna form är att Skolinspektionen varit mån om att inte belasta verksamheten och dess personal i det ansträngda läge som pandemin innebär. Detta är också anledningen till att lärare inte har intervjuats, vilket medför att viktiga bilder från verksamheterna saknas. Samtidigt finns det ett värde i att förmedla rektorers och elevers berättelser av verksamheternas arbete och beredskap, och i att Skolinspektionen sätter resultaten i ett sammanhang.

Med utgångspunkt i de iakttagelser som gjorts vill Skolinspektionen uppmärksamma vad som kan utvecklas ytterligare för att höja kvaliteten i utbildningen, men också betona vikten av att ta tillvara de erfarenheter som gjorts. Det är viktigt att återigen betona att Skolinspektionens bild av situationen tar avstamp i rektorers och elevers utsagor.

¹ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/januari/gradvis-atergang-till-narundervisning-pa-gymnasiet/>; Beslutet: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/27a3b8becacc47edbf51273b4931886/rekommendation-om-fjarr-eller-distansundervisning-for-gymnasieskolan.pdf>

² Skolverket (2021). *Fjärr- och distansundervisning på högstadiet och i gymnasieskolan*. April 2021. Svaren samlades in genom telefonintervjuer med huvudmän den 19–20 april 2021.

³ Ungefär 50 återkopplingar har valts ut för den kvalitativa analysen.

Resultaten i korthet

Resultaten bekräftar flera av de iakttagelser som Skolinspektionen tidigare redovisat⁴ men ger också fördjupade bilder inom flera områden. Bland annat kring elevernas mående, skillnader mellan pojkars och flickors upplevelser och varför det upplevs som svårt att lära sig matematik på distans. Av granskningen framgår att många gymnasieskolor gör stora ansträngningar för att kunna erbjuda eleverna den garanterade undervisningstiden, alla moment som ingår i respektive kurs och undervisning av god kvalitet. Att detta är och har varit en krävande uppgift står också klart.

Utifrån de bilder som rektorer och elever förmedlat kan även konstateras att det över tid skett en viss positiv utveckling i flera avseenden.

- Även om många lärare tycks vara fortsatt hårt belastade framgår av rektorernas beskrivningar att deras tid värnas bättre än vad den initialt gjorde.
- Rektorer och elever vittnar om att fler skolor och lärare behärskar tekniken, vilket gör att de kunnat fokusera mer på att utveckla didaktiken.
- Flera skolor har utifrån signaler från eleverna uppmärksammat att de skriftliga inlämningarna/uppgifterna blivit för många, och lärare har efter hand börjat hitta fler sätt att fånga elevers kunskaper.
- Under perioden med fjärr-/distansundervisning har det funnits ett starkt fokus på elever i behov av stöd för att klara gränsen för godkänt. I rektorers beskrivningar skymtar även ett ökat fokus på andra elever än de som är i behov av stöd.

Möjlighet till närundervisning viktigt enligt rektorerna och eleverna

Av många intervjuer framgår att såväl rektorer som elever upplever att möjligheten till närundervisning har varit centralt för att eleverna ska kunna nå kunskapskraven. Vid närundervisning ges bättre förutsättningar att genomföra praktiska moment, att stödja och stimulera eleverna. Närundervisningstillfällena ger också lärarna tillfälle att se vad eleverna kan och möjlighet att genomföra prov och bedömningar på ett kontrollerat sätt. Av rektorernas beskrivningar framgår att elever i år 3 i många fall prioriteras vid återgång till mer närundervisning.

Ofta ges undervisningen främst genom en kombination av fjärr-, distans- och närundervisning. Vid tiden för granskningen uppger sex av tio rektorer att undervisningen främst sker på det sättet. Tillvägagångssätten varierar till viss del mellan olika programtyper. Närundervisning är vanligast för elever på introduktionsprogram.

Moment och kurser genomförs

När det gäller såväl mängden undervisning som möjligheten att ta del av alla moment är resultaten positiva. Av rektorernas svar på skattningsfrågorna och av intervjuer framgår att eleverna över tid får den garanterade undervisningstiden (GUT)

⁴ Skolinspektionen (2021). *Utbildning under påverkan av coronapandemin i gymnasieskolan*, Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors utmaningar inför hösten 2020*, Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19*.

och att de oftast får ta del av samtliga moment. Många gånger följer eleverna det ordinarie schemat i realtid, vilket rektorerna menar gör att undervisningstiden säkras. Flera rektorer beskriver att viss omplanering skett för att få med alla moment. Exempelvis förläggs praktiska moment till perioder av närundervisning. Flera rektorer beskriver även att skolan satt in olika typer av stöd för att eleverna ska komma ifatt/hänga med. Ofta nämns matematik, men det gäller även andra ämnen. I det utökade stöd som erbjuds eleverna ingår mer undervisningstid och att elever, eller grupper av elever, får mer närundervisning.

Lärandet påverkas negativt av att undervisningen ges på distans

Iakttagelserna gällande kvaliteten i undervisningen visar att det finns behov av ytterligare förbättring för att fjärr-/distansundervisningen ska utgöra ett fullgott alternativ till närundervisning (som eleverna annars skulle fått). Det finns kvalitetskillnader mellan hur olika gymnasieskolor hanterat de utmaningar som fjärr-/distansundervisningen medfört. Såväl rektorer som elever tycker att möjligheten till stöd och stimulans är mer begränsad vid undervisning på distans.⁵ Av svarsfördelningen framgår att elever som går ett högskoleförberedande program i lägre utsträckning än övriga elever tycker att läraren uppmärksammar deras behov av hjälp. Nästan en tredjedel av dessa elever tycker att läraren sällan eller aldrig gör det.

Av elevernas svar på enkätfrågorna framgår att nästan sju av tio elever tycker att de oftast lär sig mer vid närundervisning än vid fjärr-/distansundervisning, vilket är allvarligt. Av svaren framgår vidare att närundervisning är särskilt viktigt för elever som går på ett introduktionsprogram. En annan iakttagelse är att undervisning på distans tycks fungera bättre ju äldre eleverna är.⁶

Fler pojkar än flickor upplever att de får stöd av lärarna

Av elevernas enkätsvar framgår att pojkar oftare än flickor upplever att läraren ser när de behöver hjälp vid undervisning på distans. Knappt en tredjedel av pojkarna jämfört med en dryg femtedel av flickorna uppger att lärarna alltid uppmärksammar deras behov. Även av elevsvaren på frågor om aktivitet⁷ och delaktighet⁸ framgår att pojkar är något mer positiva än flickor. Närmare tre av tio pojkar, jämfört

⁵ Elevfråga: *Tycker du att lärarna uppmärksammar när du behöver hjälp vid undervisning på distans?* "Alltid": 27 %, "Ofta": 46 %. Skolfråga: *I vilken utsträckning kan skolan möta elevernas behov av stöd när undervisningen ges på distans?* "Helt och hållet": 17 %, "Till viss del": 56 %. Skolfråga: *I vilken utsträckning kan skolan möta elevernas behov av stimulans när undervisningen ges på distans?* "Helt och hållet": 8 %, "Till viss del": 42 %.

⁶ Bland eleverna som går år 3 tycker en tredjedel att de oftast lär sig lika mycket på lektioner som ges på distans; motsvarande andel bland elever som går år 1 är en femtedel.

⁷ *Tycker du att du kan delta aktivt under lektioner när undervisningen ges på distans?* Pojkar: "Alltid": 28 %, "Ofta": 47 %, "Sällan": 22 %, "Aldrig": 2 %, "Vet ej": 0 %. Flickor: "Alltid": 18 %, "Ofta": 51 %, "Sällan": 29 %, "Aldrig": 3 %, "Vet ej": 0 %.

⁸ *Tycker du att dina lärare anstränger sig för att göra dig delaktig när undervisningen ges på distans?* Pojkar: "Alltid": 28 %, "Ofta": 45 %, "Sällan": 27 %, "Aldrig": 5 %, "Vet ej": 4 %. Flickor: "Alltid": 21 %, "Ofta": 45 %, "Sällan": 27 %, "Aldrig": 5 %, "Vet ej": 4 %.

med två av tio flickor, uppfattar att läraren alltid bemödar sig om att göra dem delaktiga när undervisningen ges på distans och att de alltid kan delta aktivt under lektioner som ges på distans. Av såväl rektorers som elevers svar framgår att skolorna överlag haft svårigheter att fullt ut "få med sig" eleverna under distanslektioner. Fyra av tio rektorer uppger att de bara delvis lyckas i detta avseende.⁹

Lärare undviker bedömningsituationer på distans

Av rektorsbeskrivningar framgår att det varit en utmaning för lärarna att skapa varierade bedömningsituationer på distans. Även om stora ansträngningar gjorts har det resulterat i många skriftliga uppgifter och prov för eleverna. Det framgår också av rektorernas och elevernas beskrivningar att lärare ofta använder närundervisningstillfällen för att på ett kontrollerat sätt pröva elevernas kunskaper. Många elever beskriver att en stor del av den tid de varit på plats för närundervisning fått ägnas åt prov och kontroller i stället för åt *undervisning*. Ett positivt resultat är att många rektorer beskriver att de för att stödja lärarnas arbete med betygsättning gett dem ökade möjligheter till samverkan.

Skolor arbetar för att eleverna ska "hämta in"

Av både elevintervjuer och enkätsvar framgår tydligt att eleverna uppfattar att undervisning på distans inte ger lika mycket som undervisning i klassrummet. Denna bild delas i flera fall av rektorerna. Vid intervjuerna beskriver många rektorer hur skolorna på olika sätt arbetar för att ge eleverna möjlighet att hämta in och komma ikapp. Vissa rektorer beskriver även ett arbete för att kompensera elever som till följd av fjärr-/distansundervisningen inte nått så långt som de annars skulle ha gjort. Bland annat har elever givits möjlighet att få komma in till skolan för närundervisning, kurser har i några fall förlängts och elever har erbjudits olika former av stöd; ibland mer undervisningstid och en mer omfattande lovskola.

Eleverna mår sämre och upplever inte att elevhälsoarbetet nått hela vägen

Även om nästan nio av tio rektorer uppger att de har en aktuell bild av elevernas behov av förebyggande och hälsofrämjande insatser (87 procent uppger att de helt och hållet eller delvis har en sådan) är det knappt sju av tio som uppger att skolan helt eller delvis lyckas möta dessa behov.

Svaren på elevenkäten visar att många elever, sex av tio, upplever att det egna måendet påverkats negativt. Flickor tycker i högre grad än pojkar att deras mående försämrats, oavsett vilken hälsoaspekt som efterfrågas – fysisk hälsa, psykisk hälsa eller den sociala situationen. Enkätsvaren visar också att eleverna har en relativt kritisk syn på skolornas elevhälsoarbete. Bara knappt fyra av tio elever upplever att skolan fullt ut eller i alla fall till stor del har tagit reda på hur de mår. Än färre tycker att skolan försökt göra något för att de ska må bra eller för att stärka gemenskapen bland dem när undervisningen ges på distans.

⁹ I vilken utsträckning lyckas skolan med att göra eleverna aktiva och delaktiga när undervisningen ges på distans? "Helt och hållet": 6 %, "Till stor del": 52 %, "Till viss del": 42 %.

Skolinspektionens kommentar till resultaten

Resultaten tyder sammantaget på att eleverna generellt sett inte missat moment eller fått för lite undervisningstid, vilket är positivt. Mer oroväckande är att Skolinspektionen ser flera indikationer på att elevernas möjlighet till kunskapsutveckling försämras vid undervisning på distans. Skolinspektionens iakttagelser bekräftar Skolverkets farhåga att fjärr-/distansundervisningen kan bidra till ökade skillnader mellan hur väl olika elever lyckas i skolan.¹⁰ Bland annat för att undervisning på distans kan ställa högre krav på elevernas eget ansvarstagande, deras digitala kompetens, på elevernas vårdnadshavare (förmåga att stötta) och på hemsituationen (exempelvis i fråga om studiero). Även att många gymnasieelever upplever en negativ inverkan på den egna hälsan är oroväckande. Att fånga en heltäckande bild av situationen och hitta sätt att uppmärksamma elevernas mående och sociala situation kräver en stor insats från skolornas sida då distansen – avståndet till eleverna – i sig utgör en försvårande omständighet. Framgångsfaktorer tycks vara att fånga tidiga signaler, att arbeta uppsökande och att göra skolans resurser lättillgängliga för eleverna.

Skolinspektionen vill betona vikten av att göra följande:

Fortsätta och utveckla uppföljningen av elevernas kunskapsutveckling och deras mående:

Ett positivt resultat av distansinspektionen är att eleverna tycks ha fått rätt mängd undervisning mätt i tid och alla moment som ingår. Flera gymnasieskolor beskriver också ett arbete där de efter hand uppmärksammat elevernas behov av att arbeta ikapp och ta igen. Det finns dock risk för att de insatser som gjorts och görs inte är tillräckliga. Utifrån de beskrivningar som myndigheten tagit del av tycks inte heller alla skolor ha ett lika metodiskt och utvecklat uppföljningsarbete, varken avseende elevernas kunskaper eller mående [hälsa].

På sikt ska eleverna kompenseras och ges möjlighet att ta igen: Oavsett om gymnasieeleverna står i beredskap att kliva upp ett år, gå vidare till nästa utbildningsform eller ta steget ut i yrkeslivet behöver de i förekommande fall ges möjlighet att ta igen sådant de inte kunnat utveckla fullt ut på grund av fjärr-/distansundervisningen. Lovskola, mer undervisningstid eller utökat lärarstöd kan ge sådana möjligheter.

Resultaten tyder på att behovet av att kompenseras kan vara särskilt stort hos vissa elevgrupper. Det handlar i synnerhet om elever som fått *stora* delar av sin utbildning/undervisning på distans och elever på skolor som inte snabbt fick igång en fungerande fjärr-/distansundervisning. Men det handlar även om elevgrupper som kan antas ha haft svårt att ta det större egna ansvar som fjärr-/distansundervisning kan innebära. Andra iakttagelser som gjorts är att elever i år 1 och 2 fått stå tillbaka till förmån för elever i år 3 och att flickors upplevelse av fjärr-/distansundervisningen är mer negativ än pojkars i flera avseenden.

Bevara och utveckla arbetsformer och tillvägagångssätt som fungerat väl: Skolinspektionens iakttagelser visar att situationen bidragit till att utveckla arbetsätt vilka i flera fall är värda att bevara och arbeta vidare med. Till dem hör ett ledarskap som möjliggör samverkan och erfarenhetsutbyte inom kollegiet men även

¹⁰ Skolverket (2020). *Sammanfattning av svar från Skolchefsnätverket, Skolverket (2020). Undersökning om coronapandemins påverkan på skolväsendet. Enkätundersökning bland personal i skolan.* 12 av 15 huvudmän i nätverket svarade på frågorna.

mellan lärare och andra personalgrupper. Rektorer beskriver både att lärare sinsemellan fått mer tid för erfarenhetsutbyten och hur elevhälsans personal i högre utsträckning involverats för att hitta sätt att stödja eleverna. Det framgår också att ökad användning av teknik har underlättat kunskapsutbyte. Ökad användning av digitala kanaler har också gjort skolans olika resurser mer tillgängliga för eleverna. Det finns exempel både på att stödet till eleverna har blivit mer individualiserat och på att kontakten med elevhälsans personal har underlättats.

Även om det är tydligt att såväl rektorer som elever ser fram emot återgången till närundervisning vill Skolinspektionen poängtera att återgången i sig inte är lösningen på allt. Situationen med fjärr-/distansundervisning har synliggjort flera utmaningar som gymnasieskolor även normalt sett brottas med. Exempelvis att i tillräcklig utsträckning ge elever stöd och stimulans samt att hitta sätt att främja och förebygga ohälsa hos eleverna. Åter tillbaka i skolans lokaler finns möjlighet att ta sig an de utmaningar som finns med stöd av nya perspektiv och erfarenheter som förhoppningsvis kan gynna arbetet med att utveckla undervisningen och elevhälsoarbetet ytterligare.

Inledning

Skolinspektionens distansinspektioner

Med anledning av rådande covid-19-pandemi genomför Skolinspektionen så kallade distansinspektioner för att bidra till att höja kvaliteten hos de granskade skolenheterna och för att skapa en bild av skolsituationen under covid-19-pandemin. Denna distansinspektion ingår i ett regeringsuppdrag med slutredovisning i december 2021.¹¹

Det är viktigt att betona att genomförandet skiljer sig från myndighetens ordinarie inspektionsverksamhet. Myndighetens så kallade distansinspektion har formen av en lärande och framåtsyftande granskning som bygger på rektorernas och elevernas egna bedömningar av hur arbetet har fungerat. Denna PM baseras på rektorernas och elevernas upplevelser och utsagor. Alla skolenheter som granskas får efter slutförd distansinspektion en skriftlig återkoppling och i förekommande fall även rekommendationer från Skolinspektionen. Hur de väljer att arbeta med rekommendationerna är upp till skolenheterna och därför sker ingen uppföljning. Anledningen till att de här granskningarna inte är lika djupgående och utredande som ordinarie inspektion är att myndigheten inte vill belasta skolenheterna och deras personal i det ansträngda läge som covid-19-pandemin innebär. Av samma anledning intervjuas varken lärare, elevhälsan eller annan skolpersonal vilket innebär att viktiga bilder saknas.

Myndighetens förhoppning är att den skriftliga återkopplingen ska ge de skolenheter som granskats vägledning i det fortsatta arbetet. Ett centralt syfte med att sammanställa iakttagelserna från distansinspektionerna i en PM är att sätta rektors och elevers berättelser i ett sammanhang. Skolinspektionen kan därmed bidra med positiva exempel och ett lärande för hur fjärr-/distansundervisning kan bedrivas med god kvalitet och på ett sätt som främjar elevers lärande, motivation och engagemang även till skolenheter som inte granskats.

Distansinspektion av gymnasieskolor

Under 2020 och inledningen av 2021 har landets gymnasieskolor genomfört fjärr-/distansundervisning i en omfattning som saknar motstycke. I mars 2020 stängde gymnasieskolan och undervisningen bedrevs till stora delar på distans vårterminen ut.¹² Under hösten öppnades det upp för undervisning i skolans lokaler igen. Möjligheten att bedriva fjärr-/distansundervisning kvarstod dock, vilket gymnasieskolorna nyttjade i olika omfattning.¹³ Som en följd av den ökade smittspridningen rekommenderade Folkhälsomyndigheten i december 2020

¹¹ Covid-19-pandemins konsekvenser för elevers förutsättningar att nå målen samt för elevers hälsa. Utbildningsdepartementet 2020-12-17, regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens skolinspektion, s. 3. Till skillnad mot tidigare genomförda distansinspektioner avgränsas inspektionerna inom regeringsuppdraget till eventuella kvalitetskillnader och konsekvenser som kan kopplas till fjärr-/distansundervisningen, inte till pandemin i stort.

¹² Se t.ex. regeringens pressträff 2020-03-17, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/presstraff-med-statsministern3/>

¹³ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/maj/gymnasieskolorna-kan-oppna-till-hostterminen/>

återigen huvudmän för gymnasieskolor att delvis stänga och övergå till fjärr-/distansundervisning. Rekommendationen villkorades den här gången, för att uppmuntra skolorna att gradvis börja återgå till närundervisning. Varje elev bör enligt rekommendationen ha minst 20 procents närundervisning från och med den 25 januari 2021.¹⁴ Elever på introduktionsprogrammen och elever som i övrigt är sårbara för fjärr-/distansundervisning omfattas dock inte av rekommendationen utan bör som regel enbart erbjudas närundervisning.¹⁵ Efter ökad smittspridning i landet gick gymnasieskolor i flera regioner över till fjärr-/distansundervisning veckan efter sportlovet. Här fanns variationer mellan olika regioner och det lokala eller regionala smittläget.

Skolverkets undersökning från april 2021¹⁶ visar att återgången till närundervisning för elever som går på gymnasiet fortsätter. Nästan 70 procent av huvudmännen svarade att de återgått till mer närundervisning efter att Folkhälsomyndighetens rekommendation om delvis distansundervisning för gymnasieskolan upphörde att gälla från och med den 2 april.¹⁷ Av svaren framgår vidare att även om skolenheterna i många fall hålls öppna begränsas antalet elever i skolans lokaler. Vidare uppger ungefär två tredjedelar av huvudmännen att det bedrivs fjärr- eller distansundervisning vid alla deras skolenheter medan drygt var tionde (13 procent) svarar att det inte förekommer alls. När undervisning ges på distans är det vanligt att ungefär hälften av undervisningen sker på det sättet (41 procent av företrädarna för huvudmännen svarar det).¹⁸

Av Skolverkets tidigare undersökning, från februari 2021, framgår att vissa elevgrupper prioriterades vid närundervisning. Elever vid introduktionsprogram, elever i behov av stöd, elever på yrkesprogram samt elever som går det sista året i gymnasieskolan var sådana prioriterade grupper.¹⁹ De senaste resultaten från april 2021 visar att dessa elever tycks vara prioriterade även fortsatt.²⁰

¹⁴ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/januari/gradvis-atergang-till-narundervisning-pa-gymnasiet/>. Beslutet: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/27a3b8becacc47edbfa51273b4931886/rekommendation-om-fjarr-eller-distansundervisning-for-gymnasieskolan.pdf>

¹⁵ Folkhälsomyndighetens webbplats <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/januari/gradvis-atergang-till-narundervisning-pa-gymnasiet/> hämtad 2021-02-22, och Folkhälsomyndigheten (2021). Rekommendation om fjärr- eller distansundervisning för gymnasieskolan. Dnr 00259-2021.

¹⁶ Skolverket (2021). *Fjärr- och distansundervisning på högstadiet och i gymnasieskolan*. April 2021. Svaren baseras på en intervjuundersökning riktad till huvudmän. Svaren samlades in den 19–20 april 2021. Intervjuer genomfördes med representanter för huvudmännen över telefon.

¹⁷ Skolverket (2021). *Fjärr- och distansundervisning på högstadiet och i gymnasieskolan*. April 2021, s. 16–17. Samma tendens fanns i den kartläggning som gjordes i februari 2021. Skolverket (2021). *Fjärr- och distansundervisning på högstadiet och i gymnasieskolan*. Februari 2021.

¹⁸ Drygt en tredjedel av huvudmännen uppger att det handlar om en mindre del av undervisningen. Nästan en fjärdedel uppger att all eller nästan all undervisning sker på distans. Huvudmän som till så stora delar bedriver undervisning på distans återfinns i 17 av landets 21 län

¹⁹ Skolverket (2021). *Fjärr- och distansundervisning på högstadiet och i gymnasieskolan*. *Intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin*. Februari 2021.

²⁰ Skolverket (2021). *Fjärr- och distansundervisning på högstadiet och i gymnasieskolan*. April 2021, s. 16.

Olika former av undervisning på distans

Förordning (2020:115) om utbildning i vissa skolformer i skolväsendet vid spridning av viss smitta och skollagens definitioner²¹ överensstämmer inte helt. I förordningen används inte begreppen fjärr- eller distansundervisning, utan endast undervisning där läraren och eleven är åtskilda i rum men inte i tid, eller är åtskilda i både rum och tid. Lite förenklat kan sägas att om en elev följer en förinspelad föreläsning handlar det om distansundervisning, medan en lektion i realtid där elever och lärare har möjlighet att interagera utgör fjärrundervisning. I praktiken kan det dock vara svårt att göra en distinkt åtskillnad mellan tillvägagångssätten, och många skolor tillämpar en så kallad "blandad undervisning" med inslag av både fjärr- och distansundervisning, ibland även i kombination med närundervisning. I detta dokument gör vi som regel ingen åtskillnad mellan fjärr- respektive distansundervisning. Fjärr-/distansundervisning (och undervisning på distans) används som samlingsnamn för undervisning med fjärr- och/eller distansinslag. Distansinspektionen avser den fjärr-/distansundervisning som bedrivs enligt förordning (2020:115) om utbildning i vissa skolformer i skolväsendet vid spridning av viss smitta.

Viktiga avgränsningar

På varje granskad skola har Skolinspektionen valt att fokusera på *en* programtyp: högskoleprogram, yrkesprogram eller introduktionsprogram. De elever som intervjuas på respektive skolenhet läser vid samma program.²² När det gäller introduktionsprogrammen har språkintrouktion medvetet exkluderats, då Skolinspektionen under våren 2021 genomför en fördjupad granskning av det programmet.²³ Endast skolenheter som vid tiden för genomförandet, eller i närtid, åtminstone delvis bedrev undervisningen på distans har granskats.²⁴

Urvalet och underlaget

Under april 2021 (vecka 13 till vecka 17) har Skolinspektionen intervjuat 119 rektorer och 407 elever från samma skolenheter. Granskningen inleddes samma vecka som rekommendationen om delvis undervisning på distans upphörde.

Urvalet av skolenheter är stratifierat men slumpmässigt inom respektive urvalskvot (det vill säga de olika programtyperna). Urvalet syftar till att fånga de utmaningar som rektorer för olika programtyper kan ställas inför samt exempel på hur dessa har hanterats. Då det visade sig att många skolenheter valt att undervisa elever som läser på introduktionsprogram genom närundervisning, är denna urvalskvot

²¹ 1 kap. 3 § skollagen. Med fjärrundervisning menas enligt skollagen en interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i rum men inte i tid. Distansundervisning är interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda både i rum och tid.

²² Totalt sett har vi en god representation av elever från olika program inom respektive programtyp. Se mer detaljerad information i bilaga 1. Urval och genomförande.

²³ Resultaten kommer att rapporteras under hösten 2021.

²⁴ Skolinspektionen har varit i kontakt med 117 skolenheter för att få tag på representanter för introduktionsprogram. Vid den inledande kontakten framgick i många fall att verksamheterna valt att undervisa elever som läser på introduktionsprogram genom närundervisning. Att elever på introduktionsprogram har prioriterats för närundervisning är i sig ett positivt resultat och förklarar också att denna grupp är underrepresenterad i distansinspektionen.

underrepresenterad och de svaren bör tolkas med viss försiktighet.²⁵ Bilden som de tillfrågade rektorerna och eleverna ger är inte generaliserbar utan avser de verksamheter och programtyper som granskats. Resultaten kan ändå utgöra ett viktigt underlag och belysa såväl utmaningar som framgångsrika arbetssätt i en situation där undervisningen delvis bedrivs som fjärr-/distansundervisning. Genom att sprida erfarenheter och exempel hoppas Skolinspektionen kunna bidra med lärdomar även till skolenheter som inte granskats. Läs mer om urvalet och genomförandet i bilaga 1.

Intervjuerna med rektorerna skedde via videosamtal eller per telefon. Elevintervjuerna²⁶ genomfördes som gruppintervjuer via videosamtal som avslutades med att eleverna enskilt fick besvara ett antal frågor via en webblänk. Även rektorsintervjuerna avslutades med att rektor fick besvara ett antal skattningsfrågor. Detta skedde muntligt. Samtliga frågor i intervjun avsåg nuläget och relaterade till fjärr-/distansundervisningen.²⁷ Till grund för PM ligger en kvalitativ analys av ett urval av de skriftliga återkopplingar²⁸ som verksamheterna fått samt rektorers och elevers svar på enkät-/skattningsfrågorna.

²⁵ Totalt intervjuades 46 (39 %) rektorer för högskoleprogram, 46 (39 %) rektorer för yrkesprogram och 27 (23 %) rektorer på introduktionsprogram.

²⁶ Totalt intervjuades 167 (43 %) elever på högskoleprogram, 184 (47 %) elever på yrkesprogram och 38 (10 %) elever på introduktionsprogram. Några av eleverna ville inte uppge vilket program de gick på.

²⁷ I de fall undervisningen inte bedrevs på distans vid den aktuella tidpunkten instruerades eleverna att svara på frågorna utifrån hur det var när den gjorde det.

²⁸ Här har minst 15 återkopplingar från respektive programtyp ingått.

Distansinspektionens resultat

Vid samtliga skolenheter bedrevs vid tiden för granskningen, eller i nära anslutning till granskningen, undervisning på distans. På majoriteten²⁹ av skolenheterna finns det elevgrupper som undantagits från fjärr-/distansundervisningen. Oavsett programtyp uppger rektorerna att elever med stora stödbehov hela tiden fått komma till skolan för närundervisning eller för att få stöd i skolan. Några rektorer beskriver att eleverna då varit utspridda i olika klassrum för att undvika smitta. Andra skäl till att enstaka elever undantagits från fjärr-/distansundervisningen, och i stället får arbeta på plats i skolan, är att eleven saknar goda förutsättningar för studier i hemmet. Till exempel bristfällig teknisk utrustning, dålig tillgång till internet eller andra hemförhållanden som försvårar studierna (exempelvis trångboddhet). Det kan också handla om att eleven inte får något gjort hemma eller behöver få möjlighet att äta skollunch. Flera rektorer nämner att elever som mår psykiskt dåligt eller riskerar att inte nå kunskapskraven får arbeta i skolans lokaler. På såväl högskoleförberedande program som yrkesprogram förekommer också att elever undantas från undervisningen på distans när praktiska moment ska genomföras.

Blandad undervisning vanligast

Rektorerna för de skolor som granskats uppger ofta att undervisningen *främst* sker genom en kombination av fjärr-, distans- och närundervisning. Sex av tio rektorer uppger att undervisningen i nuläget, det vill säga vid tiden för granskningen, främst sker på det sättet. Tillvägagångssättet varierar till viss del mellan olika programtyper. Närundervisning är vanligare för elever på introduktionsprogram än på de båda andra programtyperna.

Hur skolorna genomför den ”blandade undervisningen” varierar. Tillvägagångssättet förändras också efter hand för att ligga i linje med rådande restriktioner. Många rektorer beskriver att man så långt som möjligt försöker följa den ursprungliga planeringen och elevernas ordinarie scheman. De dagar som eleverna är på skolan viks ofta åt moment eller ämnen som bedöms vara svårare eller helt enkelt inte genomförbara på distans. Det är också vanligt att skolan förlägger prov eller andra bedömningssituationer till dessa dagar. Detta då lärarna bedöms ha bättre möjlighet att på plats se vad eleverna kan, samt att upplägget motverkar fusk.

Det finns en tydlig strävan hos många rektorer att ge eleverna så mycket närundervisning som möjligt. Några rektorer nämner att de försöker planera så att det inte går så lång tid mellan närundervisningstillfällena, då det påverkar elevernas motivation på ett negativt sätt.

²⁹ På drygt 80 procent av skolenheterna enligt rektorernas svar.

Tabell 1. Hur sker undervisningen *främst* i nuläget?

Programtyp	Blandad undervisning ³⁰	Fjärrundervisning ³¹	Distansundervisning ³²	Närundervisning ³³
Högskoleförberedande program (n = 46)	58 %	17 %	2 %	23 %
Yrkes- inkl. lärlingsprogram (n = 46)	63 %	13 %	0 %	24 %
Introduktionsprogram (n = 27)	54 %	1 %	0 %	45 %
Samtliga rektorer (n = 119)	60 %	13 %	1 %	26 %

Elever i år 3 och på introduktionsprogram prioriteras

Av rektorernas svar framgår att elever i år 3 prioriteras för närundervisning. Detta gäller oavsett programtyp. Vid granskningstillfället ges 45 procent av undervisningen för elever som går år 3 *främst* som närundervisning jämfört med under 20 procent av undervisningen för elever som går år 1 eller år 2.³⁴ Vid granskningstillfället framgår i flera fall att man sedan restriktionerna lättat börjat öppna upp för att eleverna ska kunna komma tillbaka till skolan för närundervisning på heltid; även här prioriteras år 3. Också när det gäller arbetsplatsförlagt lärande (apl) tyder flera av rektorsintervjuerna på att årskurs 3 har prioriterats framför elever i år 1 och 2.

Redan vid den inledande kontakten med skolorna framgick att verksamheterna i många fall valt att undanta elever på introduktionsprogram från fjärr-/distansundervisning. Att elever på introduktionsprogram har prioriterats för närundervisning är i sig ett positivt resultat.

Prioriteringen där årskurs 3 ges företräde är begriplig. Dessa elever står i beredskap att lämna skolan, vilket innebär att möjligheten att kompensera för sådant som eleverna eventuellt gått miste om snart ligger utom skolans räckhåll. Då gymnasieskolan är kursutformad behöver det dock finnas en planering även för hur elever i år 1 och 2 ska få möjlighet att inte bara nå gränsen för godkänt, utan så långt som möjligt. De kursbetyg eleverna får i år 1 och 2 följer med eleverna i deras fortsatta skolgång och har betydelse för vidare studier och yrkesliv.

Möjlighet till närundervisning central enligt rektorer

Rektorerna beskriver hur de på olika sätt växlar dag för schemalagd närundervisning så att alla elever ska få vara inne på skolan åtminstone ibland. På en skola har man till exempel lagt upp det så att elever som går i ettan och tvåan har undervisning i skolans lokaler ungefär en dag per vecka. De kommer in för att genomföra laborationer och prov. Elever som går tredje året prioriteras och har därför undervisning i skolans lokaler tre dagar per vecka. På en annan skola har man valt att låta ungefär 50 procent av eleverna vara inne varje vecka och alternerar veckovis mellan olika årskurser.

³⁰ Kombination av fjärr-, distans- och närundervisning.

³¹ Undervisningen sker digitalt i realtid.

³² Undervisningen sker på distans där elever och lärare är skilda både i tid och rum.

³³ Undervisning på plats i lokaler där såväl elever som lärare närvarar.

³⁴ Främst som närundervisning: år 1: 19 %, år 2:15 % år 3: 45 %.

Rektorernas svar visar vidare att lärarna blandar undervisning hemifrån med undervisning från skolans lokaler (85 procent av undervisningen bedrivs på det sättet). Främst sker i dessa fall undervisningen från skolans lokaler, även om en relativt stor andel, drygt en fjärdedel av undervisningen, sker hemifrån. Mindre vanligt är att samtliga lärare på en skolenhet undervisar helt och hållet från skolans lokaler eller att samtliga lärare undervisar hemifrån. Ofta, men inte alltid, är läraren inloggad och mer eller mindre tillgänglig under hela lektionerna.

Tabell 2. Undervisar lärarna på dessa program från skolans lokaler eller hemifrån?

Programtyp	Alla lärare undervisar hemifrån	Alla lärare undervisar från skolans lokaler	Blandat, lärarna undervisar i första hand <i>hemifrån</i>	Blandat, lärarna undervisar i första hand från <i>skolans lokaler</i>
Högskoleförberedande program (n = 46)	0 %	9 %	35 %	57 %
Yrkes- inkl. lärlingsprogram (n = 46)	0 %	13 %	29 %	58 %
Introduktionsprogram (n = 27)	4 %	26 %	15 %	56 %
Samtliga rektorer (n = 119)	1 %	14 %	28 %	57 %

Moment och kurser genomförs

Oavsett läget med covid-19-pandemin ska eleverna få den undervisning de har rätt till. Här avses såväl den garanterade undervisningstiden (GUT) som allt innehåll som framgår av kursplanen. Att det är en utmaning att undervisa respektive lära på distans gäller mer eller mindre för samtliga ämnen och kurser. Vissa ämnen och moment är dock svårare än andra, och Skolinspektionen har tidigare beskrivit att det framför allt gäller yrkeskurser och estetiska ämnen där det ingår många praktiska moment.³⁵ Även språkämnen har visat sig vara svåra att genomföra på distans.³⁶ En annan iakttagelse som gjorts är att avsaknad av klassrumsinteraktion och att kunna samarbeta med andra elever har gjort att vissa ämnen upplevs som extra svåra när de ges på distans. Det gäller exempelvis ämnet matematik.³⁷

Eleverna får ta del av alla moment

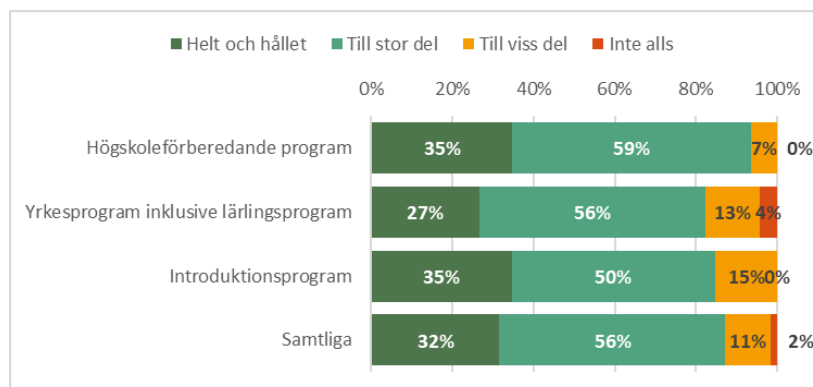
På frågan om i vilken utsträckning alla moment kan genomföras när undervisningen ges på distans svarar närmare 90 procent av rektorerna som ingår i granskningen att momenten helt och hållet eller till stor del kan genomföras. Många rektorer hänvisar till att skolorna planerar på ett sådant sätt att moment som kräver att eleverna är i skolan genomförs då eleverna är på plats för närundervisning. Det handlar antingen om praktiska moment eller om ämnen som matematik, där upplevelsen är att eleverna behöver en typ av stöd som skolan inte förmår ge på distans.

³⁵ Det kan handla om såväl olika ämnen inom yrkesprogrammen, där praktiska moment ska utföras, som olika estetiska ämnen eller laborationer inom kemi och fysik.

³⁶ Skolinspektionen (2020) *Gymnasieskolors utmaningar inför höstterminen 2020: Uppföljning utifrån samtal med 144 rektorer*.

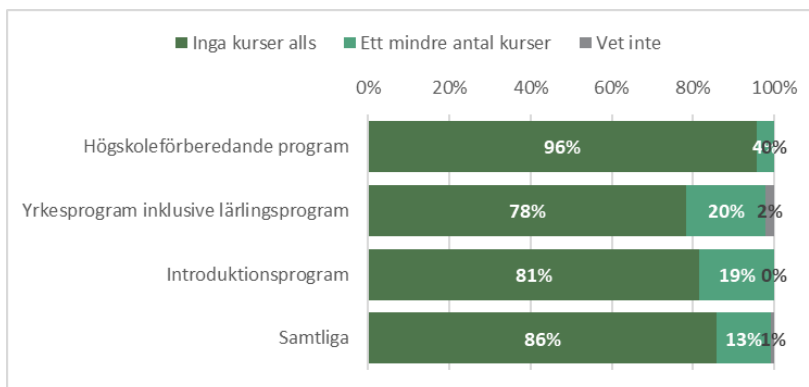
³⁷ Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*, s. 10.

Skoldiagram 1: I vilken utsträckning kan ni genomföra alla moment när undervisningen ges på distans? (n = 119)

I skattningsformuläret ombads rektorerna ange vilka kurser (respektive år) som behövt skjutas upp. Som framgår nedan handlar det ofta om ett mindre antal kurser och endast en rektor har uppgivit att man behövt skjuta upp moment i år 3. I det fallet handlade det om att gymnasiearbetet flyttades från höstterminen till vårterminen. Rektorer för högskoleprogram svarar i lägre utsträckning än andra att kurser behövt skjutas upp. I intervjuvaren förtydligas att det inte handlar om att kurser utgått, utan om att man fått ändra om i planeringen. Om skolorna inte haft möjlighet att bedriva närundervisning alls hade bilden antagligen sett helt annorlunda ut, vilket belyser vikten av att denna möjlighet har funnits öppen.

Skoldiagram 2: I vilken utsträckning skulle du skatta att kurser har skjutits upp till följd av fjärr-/distansundervisningen? (n = 119)

Av rektorernas svar framgår att när kurser behövt skjutas på framtiden handlar det oftast om kurser inom matematik och idrott och hälsa. När det gäller idrott och hälsa framgår i ett par fall att det är momentet livräddning eller simning samt hjärt- och lungräddning (HLR) som gjort att kursen inte kunnat slutföras på utsatt tid. När det gäller kurser i matematik framgår i något fall att slutdatum skjutits upp en månad för att kunna genomföra säkra examinationer, och på två skolor bedömdes eleverna behöva mer tid/anpassat stöd, varför man sköt på slutdatum. Några andra exempel på enstaka kurser som ibland behövt flyttas fram på yrkesprogram är information och kommunikation (momentet layout) samt fordon och redskap (samtliga moment). Rektorer för yrkesprogram uppger också att det arbetsplatsförlagda lärandet (apl) i några fall behövt skjutas upp.

Undervisningstiden säkras genom att skolorna följer ordinarie schema och att lärarstöd ges i realtid

Även om vissa ämnen eller moment kan vara mer utmanande givet fjärr-/distansundervisningen ger rektorernas svar³⁸ bilden av att eleverna får den undervisning de har rätt till. Många rektorer beskriver att elevernas undervisningstid säkerställs genom att skolan så långt som möjligt följer den ursprungliga planeringen och elevernas ordinarie scheman i realtid. Även om det framgår att mindre omplaneringar sker löpande och att apl-perioder eller enstaka kursmoment ibland skjutits upp, framgår också att det vanligen finns en planering för hur dessa ska tas igen. Exempelvis har man ibland skjutit på praktiska moment för att genomföra dem när eleverna är på plats för närundervisning. Några rektorer beskriver att det för eleverna kan framstå som att de omplaneringar som skett innebär att eleverna missat moment av sin utbildning, även om de får den garanterade undervisningstiden.

Att så långt som möjligt hålla sig till den ursprungliga planeringen är ett sätt att hantera situationen som enligt rektorernas beskrivningar fungerar väl. Av några elevers reflektioner framgår att deras ordinarie schema inte är riktigt anpassat för hemmastudier. I en gruppintervju framgår exempelvis att eleverna önskar att schemat gjorde det möjligt för dem att hinna ta en promenad. Eller en längre lunch för att hinna ta sig till skolan för att äta. Eleverna beskriver att det är svårt att hinna eller att orka laga mat hemma. De tycker att det är tråkigt att sitta själva och ibland leder det till att de äter mindre. När det sociala uteblir sitter de med mobilen på lunchrasten i stället. Även om skolan uppmanar dem att komma till skolan för att äta, "skolmaten är viktig", är det inte möjligt för dem att hinna dit, beskriver de.

Rektorerna ombads svara på frågan om eleverna i år 3 kommer hinna slutföra sin utbildning i tid till ordinarie terminsslut. Så gott som alla rektorer uppger att eleverna kommer att hinna det. Det finns dock några undantag. Rektorn på en skola berättar exempelvis att när det gäller årskurs 3 har skolan planerat för att alla kurser ska avslutas i tid före studenten men även för ytterligare en veckas undervisning efter studenten för de elever som har moment kvar. Samma rektor beskriver att det finns kurser där undervisningstid kommer att läggas ut ända till vecka 44. Skolan kommer inte att avsluta några kurser förrän då för ett och tvåor. En annan rektor beskriver att skolan kommer ha undervisning till dagen före skolavslutningen och att lärare kan kalla in elever fram till två dagar efter skolavslutningen om det krävs för att eleverna ska nå målen. Vid behov finns även beredskap för att förlänga läsåret hela juni månad ut. På en annan skola beskriver rektor att inga moment eller delar i kurser har skjutits upp till nästa läsår, men att vissa delar eller moment har flyttats inom ramen för kurserna. Därutöver har skolan lagt in möjlighet till komplettering av moment, berättar rektorn. Ytterligare ett par rektorer berättar att de ännu inte kunnat genomföra vissa moment inom idrott och hälsa (HLR och livräddning). En rektor uppger att det kan bli så att kursen kommer hållas öppen ett tag till, men i nuläget är inget bestämt.

³⁸ Svar på skattningsfrågor samt intervjuer.

Apl genomförs med god planering och kreativitet men kvaliteten kan bli lidande

I likhet med tidigare granskningar framgår att det varit svårare att erbjuda alla elever apl-platser då företag/arbetsplatser inte tagit emot utomstående i lika stor utsträckning som vanligt. När det inte gått att få tag på apl-platser har skolorna löst det på andra sätt. En rektor beskriver till exempel att de små företagen inte vågade ta emot elever på grund av smittspridningen. I stället lämnade de uppdrag till eleverna som de fick göra på skolan. Att låta elever göra sin apl på skolan är en lösning som återkommer i flera intervjuer. Rektorer beskriver det som ett alternativt sätt att ge eleverna möjlighet att lära sig de praktiska kursmoment som de annars skulle ha lärt sig ute på en arbetsplats. I några fall uppger rektorn att detta kan ha lett till att eleverna i den här årskullen, jämfört med tidigare årskullar, har fått mindre av de praktiska momenten och mindre färdighetsträning. Samtidigt har de fått mer teori och digital kompetens, menar en rektor. Hens bedömning är att eleverna kommer att nå målen för utbildningen, men också att eleverna kommer behöva öva vidare på sina färdigheter på sina framtida arbetsplatser. Rektorn för en hotell- och restaurangskola beskriver att det märks att elever som går i årskurs 3, och som snart har fått distansundervisning under 1,5 läsår, har tappat i service och kommunikation. Det märks även ute på apl – de är duktiga tekniskt men saknar viss färdighet i samspel och kommunikation i köket, vilket är A och O för yrket, menar rektorn. Av några yrkeselevers beskrivning framgår att möjligheten att göra apl gjort stor skillnad för deras välmående. Det gjorde vardagen lite lättare eftersom de träffade andra människor då.

I andra fall beskriver rektorerna att skolan skjutit upp apl-perioden för år 1 och 2 och satsat på att få ut alla eleverna i år 3. I några fall framgår att skolan tycker att det är ett bättre alternativ att skjuta på apl, än att genomföra apl med vad de menar är sämre kvalitet. Både av den här och tidigare granskningar framgår exempel där elever beskriver att de lär sig mindre vid skolförlagd apl. De tycker bland annat att det "ger mer" att öva i autentiska situationer.³⁹

Till skillnad mot hur situationen var vid genomförandet av tidigare distansinspektioner har vissa elever som går vård- och omsorgsprogrammet nu hunnit få vaccin, och i dessa fall har apl inte varit några problem.

Även teoretiska ämnen gynnas när teori och praktik varvas

Liksom tidigare distansinspektioner visat framgår även här att det finns kurser som är lättare att genomföra på distans än andra. Eleverna beskriver att undervisningen överlag fungerat bättre i teoretiska än i praktiska kurser. Ämnen som historia och religion fungerar till exempel bättre på distans än fysik och kemi. När det gäller yrkesämnen framgår som i tidigare granskningar kreativa exempel på hur skolorna gör för att ge eleverna möjlighet att öva på praktiska moment hemma. En rektor beskriver exempelvis att eleverna på bygg- och anläggningsprogrammet har fått ta hem verktygslådor och att skolan skickat hem matkassar till eleverna på restaurang- och livsmedelsprogrammet. Eleverna på en annan skola har fått material för

³⁹ Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19-pandemin: Skolinspektionens centrala iakttagelser efter intervjuer med rektorer.*

hobbygjutning hemskickat och som armeringsjärn har de fått använda gem. En annan rektor beskriver att då hår- och makeupstyleleverna förlorade möjligheten att träna sminkning på varandra köpte skolan in fler dockor och mer make-up så att alla elever skulle kunna arbeta hemifrån med dessa moment.

Av några rektorers reflektioner kring fjärr-/distansundervisningens konsekvenser framgår att svårigheten att *varva* teoretiska och praktiska moment har gjort det mer problematiskt för lärarna att bedriva en god undervisning. En rektor förklarar att normalt sett, när lärarna på restaurang- och livsmedelsprogrammet undervisar eleverna genom närundervisning, baserar lärarna undervisningen på de praktiska momenten och väver in teorin. När undervisningen nu har varit mer på distans har dessa lärare fått skilja på praktik och teori. Lärarna har fått konstruera rena teoretiska uppgifter, vilket de inte är vana vid. Även om den här utmaningen kanske är mer uttalad på yrkesprogrammen finns motsvarande problematik i flera ämnen på högskoleförberedande program. En elevgrupp beskriver att deras juridikkurs omfattar svåra begrepp, att få gå på en rättegång och följa upp ett fall. Nu är kursen enbart teoretisk och eleverna anser att det försvårar inläringen och gör att de lär sig mindre. En annan elevgrupp som går ett högskoleförberedande program beskriver att när lärarna genomför laborationer via fjärrundervisning går eleverna miste om möjligheten att själva utföra momentet. Eleverna menar att det försvårar för elever som är mer beroende av att "göra själva" för att förstå hur det hänger ihop. En grupp elever från samhällsvetenskapsprogrammet reflekterar kring ämnet filosofi och menar att det är ett ämne där man behöver höra motiveringar, något som eleverna upplever att det är svårt att läsa sig till. En rektor för högskoleförberedande program beskriver också att även om hen inte kan peka på något särskilt som helt har missats i undervisningen som ges på distans, misstänker hen att exempelvis analytisk förmåga är något som bäst utvecklas i gemensamma diskussioner.

Matematik är särskilt svårt på distans

Många rektorer och elever beskriver att idrott och hälsa, engelska men framför allt matematik är svårt att genomföra på distans. Vid intervjuerna med eleverna tydliggörs varför just matematik är svårt. En elev jämför med ämnet svenska och menar att svenska bygger på att eleverna skriver olika texter, vilket går bra att göra i fjärrundervisning medan det är svårare att på *egen hand* lösa uppgifter i matematik. Eleverna berättar vidare att de ibland får uppgifter i matematik som de inte förstår och att det är svårt att be om hjälp vid fjärrundervisning. Att det är särskilt svårt att få hjälp i matematik via digitala verktyg framgår av flera elevintervjuer. En elev säger att det är lättare att beskriva vad man behöver hjälp med i ett samtal och att lärarna lättare kan se vad eleverna behöver hjälp med när de kan ta del av elevernas analoga läromedel (häften). En annan elevgrupp beskriver att i ämnet matematik ger lärarna bara svaret i stället för att förklara och "visa hela vägen". Ytterligare en annan elev förklarar att det är svårare att själv leta upp svar, exempelvis genom att googla, i matematikämnet. Eleven menar att det gör hen mer beroende av lärarens stöd i det ämnet än i andra.

Att elever upplever att matematik är svårt på distans har många skolor uppmärksammat och försökt hantera. I vissa fall har elevernas scheman anpassats så att matematiklektionerna förläggs till elevernas närundervisningsdagar. På en skola beskriver rektor att lärarnas pedagogiska och didaktiska diskussioner kring undervisningen i ämnet lett till förändringar. Bland annat får eleverna fotografera och skicka in matematiska lösningar som lärare ger återkoppling på. En annan rektor

beskriver att matematikläraren numera förinspelar sina genomgångar och ritar i ett bildspel, vilket gör att eleverna kan gå tillbaka och titta flera gånger om de behöver det.

Ämnet idrott och hälsa nämns också bland exemplen på ämnen som är svårare att genomföra på distans. Rektorerna menar dock att det gått att lösa genom smart planering och med hjälp av digitala verktyg. Exempelvis beskriver rektorer att eleverna fått spela in sig själva på video när de genomför exempelvis koreografi eller styrkeövningar. En annan rektor förklarar att skolan bland annat använder en motions-app som visar att eleverna rör på sig. Intervallträning och viss annan träning genomför eleverna på egen hand. Det förekommer också att rektorer beskriver att lärarna fått köpa in extra materiel så att alla praktiska moment har kunnat genomföras av eleverna (hemifrån). Vissa moment har dock inte gått att genomföra. Till exempel simningen, eftersom simhallarna varit stängda. Momentet pardans har också fått skjutas upp.

Lärandet försvåras vid undervisning på distans

Flera undersökningar visar att eleverna upplever att det stöd de kan få från läraren vid undervisning på distans inte är lika bra som vid närundervisning.⁴⁰ Till exempel är det svårt att få tag på läraren, lärarens respons dröjer och det är svårare med kommunikationen då man inte ses ansikte mot ansikte. Elever upplever också att deras frågor inte blir lika väl besvarade. Oavsett vilket kan det innebära att eleverna fastnar eller tappar fokus. Vidare upplever eleverna att det krävs mer av dem själva när undervisningen bedrivs på distans. De behöver till exempel i större utsträckning ta egna initiativ och be om hjälp.⁴¹ Tidigare erfarenheter visar även att läraren behöver vara mer aktiv när undervisningen ges på distans, till exempel inte vänta på att eleverna tar kontakt och ber om hjälp utan i stället, opåkallat, ta kontakt med eleverna. Lärarna behöver också skapa utrymme för eleverna att ställa de "småfrågor" som de kanske inte vill ställa i den stora gruppen.⁴²

Bilderna ovan bekräftas och i den här distansinspektionen framgår också tydligt att många elever upplever att undervisning på distans inte ger samma möjligheter till lärande som närundervisning.⁴³

⁴⁰ Sveriges Elevkårer (2020). *Gymnasieelevers upplevelse av distansundervisning under coronakrisen – undersökning bland Sveriges Elevkårers medlemmar april 2020*. Webbenkäten besvarades av 7 543 elever med jämn fördelning över årskurserna, s. 6. Ifous (2021). *Fjärr- och distansundervisning ur elevperspektiv. Gymnasieelevers uppfattningar av när- och distansundervisning med fokus på undervisningsklimat*, s. 7.

⁴¹ Sveriges Elevkårer (2020). *Gymnasieelevers upplevelse av distansundervisning under coronakrisen – undersökning bland Sveriges Elevkårers medlemmar april 2020*. Webbenkäten besvarades av 7 543 elever med jämn fördelning över årskurserna, s. 5.

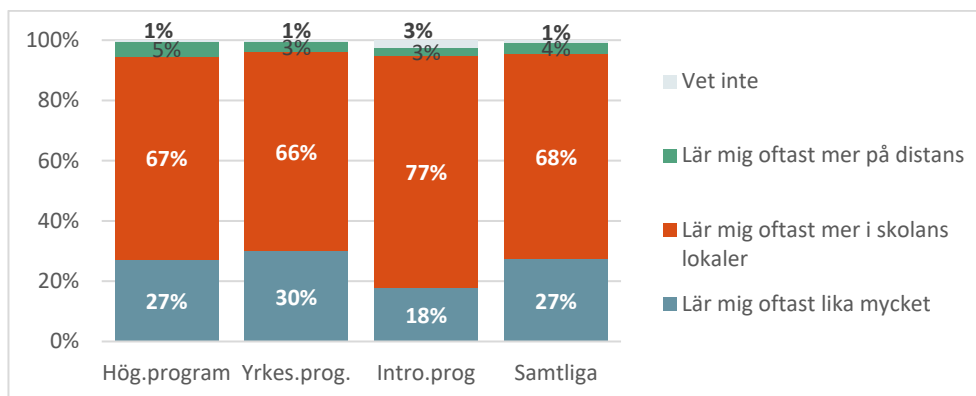
⁴² Ifous (2021). *Fjärr- och distansundervisning ur elevperspektiv. Gymnasieelevers uppfattningar av när- och distansundervisning med fokus på undervisningsklimat*, s. 43.

⁴³ Samma sak framgår även i Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*, s. 16.

Eleverna tycker att närundervisning ger mer

Många elever tycker att de lär sig mer vid närundervisning. Nästan sju av tio elever uppger att de oftast lär sig mer när lektionerna är i skolans lokaler. Särskilt viktig tycks närundervisningen vara för elever som går på ett introduktionsprogram. I den elevgruppen tycker knappt var femte elev att hen lär sig lika mycket på lektioner som ges på distans som när lektionerna är i skolans lokaler.

Elevdiagram 1: Tycker du att du lär dig lika mycket på lektionerna som ges på distans, som när lektionerna skulle vara i skolans lokaler?⁴⁴ (n = 406)

Studier på distans fungerar bättre för äldre elever

Det finns inte någon skillnad när det gäller pojkars och flickors⁴⁵ upplevelse av vilken undervisningsform som ger mest, men däremot när det gäller år på gymnasiet. Ju äldre eleverna blir, desto bättre tycks undervisning på distans fungera. Bland eleverna som går år 3 tycker en tredjedel att de oftast lär sig lika mycket på lektioner som ges på distans, motsvarande andel bland elever som går år 1 är en femtedel.⁴⁶ Det finns också en mindre grupp elever som uppskattar möjligheten till undervisning på distans. Fyra procent av de elever som fått frågan uppger att de oftast lär sig *mer* när undervisningen ges på distans.

Skolorna lyckas inte stödja fullt ut på distans

Även om många skolor gjort stora ansträngningar för att fånga upp och tillgodose stödbehov, uppger fler än var fjärde rektor att skolan bara lyckas till viss del. Utmaningen tycks ha varit särskilt svår på introduktionsprogrammen. Av dessa svarar hälften av rektorerna att skolan bara till viss del förmår möta elevernas behov av stöd vid undervisning på distans. Som tidigare nämnts har elever på introduktionsprogram också i hög grad prioriterats för närundervisning. Svaren på skattningsfrå-

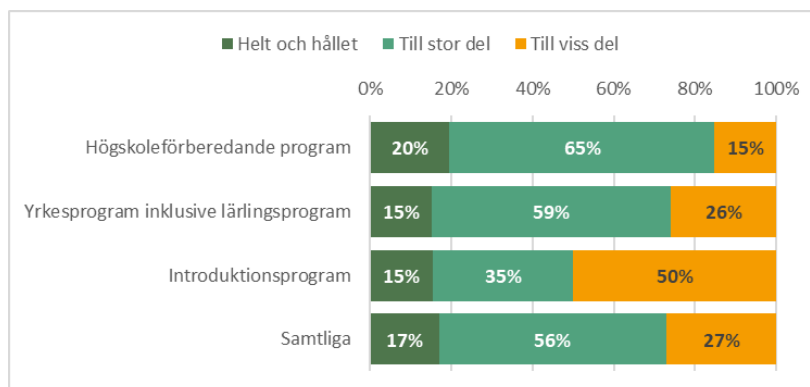
⁴⁴ Elever som under sin tid på gymnasiet inte haft någon lektion i skolans lokaler ombads jämföra med hur det var i grundskolan. De ursprungliga svarsalternativen har förkortats något.

⁴⁵ Tycker du att du lär dig lika mycket på lektionerna som ges på distans, som när lektionerna skulle vara i skolans lokaler? Pojkar: "Ja, oftast lika mycket": 27 %, "Nej, oftast mer i skolans lokaler": 68 %, "Nej, oftast mer på distans": 4 %, "Vet inte": 0 %. Flickor: "Ja, oftast lika mycket": 28 %, "Nej, oftast mer i skolans lokaler": 68 %, "Nej, oftast mer på distans": 3 %, "Vet inte": 1 %.

⁴⁶ Tycker du att du lär dig lika mycket på lektionerna som ges på distans, som när lektionerna skulle vara i skolans lokaler? År 1: "Ja, oftast lika mycket": 19 %, "Nej, oftast mer i skolans lokaler": 76 %, "Nej, oftast mer på distans": 3 %, "Vet inte": 3 %. År 3: "Ja, oftast lika mycket": 34 %, "Nej, oftast mer i skolans lokaler": 61 %, "Nej, oftast mer på distans": 4 %, "Vet inte": 0 %.

gorna visar även att rektorer för skolenheter med enskild huvudman, i större utsträckning än rektorer med offentlig huvudman, upplever att de kan möta elevernas behov av stöd.⁴⁷

Skoldiagram 3: I vilken utsträckning kan skolan möta elevernas behov av stöd när undervisningen ges på distans? (n = 119)

Möjligheten att få komma in till skolan och få tillgång till ett bättre, eller annat, stöd än vad skolan kan erbjuda på distans erbjuds även elever som behöver jobba ikapp, riskerar att halka efter eller som inte har en god studiemiljö hemma. Det förekommer också att rektor genom sin uppföljning uppmärksammat att hela klasser riskerar att hamna efter och därför satt in mer närundervisning för hela gruppen. Av flera granskningar framgår att rektorerna upplever att det är en lättnad att åtminstone delvis kunna återgå till skolans lokaler. Flera av dem beskriver att de också uppfattar att återgången är en förutsättning för att alla moment ska hinnas med och för att eleverna ska få med sig tillräckliga kunskaper för att nå ett godkänt betyg eller för att komma in på ett nationellt program.

Även av elevernas svar⁴⁸ framgår tydligt att undervisning på distans ger sämre möjlighet till stöd. Det handlar om flera saker. Att det kan ta längre tid att få svar, att det kan vara svårt att hinna formulera frågor i stunden, att eleverna är mindre villiga att ställa frågor i det digitala klassrummet och att eleverna tycker att det är lättare att *förstå* lärarnas svar när läraren förklarar i klassrummet, exempelvis med hjälp av tavlan. I vissa fall har läraren inte heller organiserat undervisningen på ett sådant sätt att det blir lätt att ställa frågor, eller ens praktiskt möjligt.

”Chansen att man frågar läraren en fråga är större i skolans lokaler eftersom det är så lättillgängligt. På distans tar det mycket mer tid och energi att fråga en fråga vilket gör att man kanske inte frågar och därmed inte lär sig.”

Flicka, Samhällsvetenskapsprogrammet

Kontakten som uppstår mellan lärare och elever och eleverna emellan i klassrummet är också något många elever upplever saknas då undervisning sker på distans. Eleverna menar att läraren inte på samma sätt ”ser” att de behöver hjälp. Det blir istället upp till eleven att ta ansvar för att både formulera en konkret fråga och aktivt söka lärarens stöd. En elev beskriver hur läraren under närundervisning ofta går runt bland eleverna medan de arbetar. Läraren uppfattar genom ansiktsuttryck

⁴⁷ I vilken utsträckning kan skolan möta elevernas behov av stöd när undervisningen ges på distans? Enskild huvudman: ”Helt och hållet”: 26 %, Offentlig huvudman: ”Helt och hållet”: 11 %.

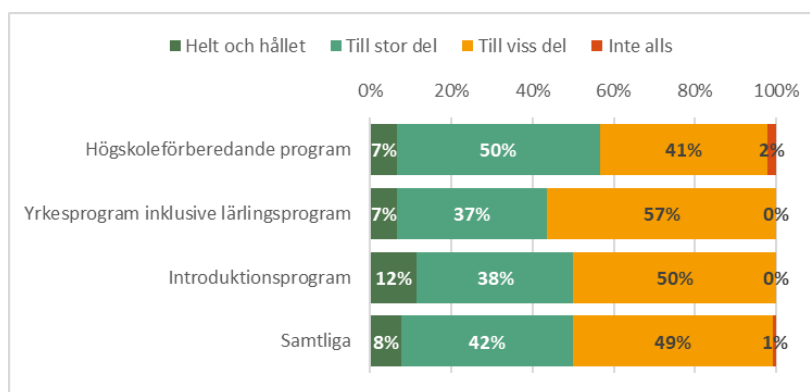
⁴⁸ Enkätfrågan löd: *Beskriv kortfattat vad den största skillnaden är mellan att ha lektioner i skolans lokaler och att ha lektioner som ges på distans.*

eller kroppsspråk om eleverna har fastnat på en uppgift och behöver stöd. När läraren "kollar till dem" på det här sättet upplever eleven att hen själv har lättare att komma på vilka frågor hen behöver ställa för att komma vidare. Få lärare tycks ha hittat metoder för att lyckas med motsvarande vid fjärrundervisningen. Av intervjuerna framgår att flera rektorer delar elevernas bild. En rektor beskriver att även om läraren är inloggad och tillgänglig för eleverna under hela lektionerna går "det tredimensionella" – gester, mimik med mera – förlorat.

Ibland prioriteras stöd framför stimulans

När det gäller stimulans uppger så många som hälften av rektorerna att de endast till viss del lyckas möta elevernas behov när undervisningen ges på distans. Svaren visar att rektorer för skolenheter med enskild huvudman, precis som i frågan om stöd, i större utsträckning än rektorer med offentlig huvudman upplever att de kan möta elevernas behov.⁴⁹

Skoldiagram 4: I vilken utsträckning kan skolan möta elevernas behov av stimulans när undervisningen ges på distans? (n = 119)

Av flera intervjuer framgår att skolorna under den här ansträngda perioden sett sig tvungna att göra vissa prioriteringar. Här framgår att stöd i vissa fall, mer eller mindre uttalat, prioriteras framför stimulans. I en intervju framgår exempelvis att rektorn bedömer att 70 procent av tiden har gått till att fånga upp eleverna och se till att de når målen med utbildningen. En annan rektor beskriver att när skolan måste prioritera är det stödet som prioriteras och inte stimulansen. På en tredje skola berättar rektor hur skolan våren 2020, på grund av övergången till fjärrundervisning, beslutade att fokusera på "kärnan" och skala bort sådant som inte var absolut nödvändigt. Rektorn beskriver att skolan var noggrann med att inte tumma på målen men konstaterar samtidigt att upplägget kan ha lett till att högpresterande och studiemotiverade elever inte nått så långt som de annars kunde ha gjort. Även andra rektorer gör under intervjun reflektioner kring saker som kunde ha hanterats annorlunda. En rektor beskriver exempelvis att skolan lagt extra fokus på svaga elever, men rektor tänker nu att hen borde ha arbetat mer med lärarnas undervisningsupplägg, hur man genomför lektioner och ser till att eleverna är aktiva.

Av några intervjuer framgår även att skolorna nu börjat rikta mer fokus mot elever i behov av stimulans. En rektor lyfter att lärarna kommer att uppmanas att även ta

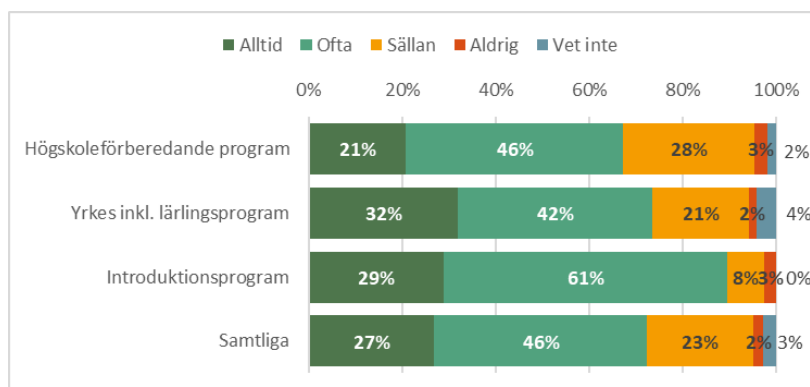
⁴⁹ I vilken utsträckning kan skolan möta elevernas behov av stimulans när undervisningen ges på distans? Enskild huvudman: "Helt och hållet": 11 %, "Till stor del": 49 %. Offentlig huvudman: "Helt och hållet": 6 %, "Till stor del": 38 %.

in elever som stävar efter de högre betygen till skolan för närundervisning. Tidigare har enligt rektorn mycket fokus legat på elever som riskerar att inte nå målen för betyget E. En annan rektor beskriver att skolan, för att synliggöra elevers behov av stimulans för att nå sina egna mål, numera har elevkonferenser mer frekvent än tidigare. Även om några av exemplen i sig är positiva, visar de också att skolan dittills snarare haft fokus på stöd än på stimulans. Här vill Skolinspektionen betona att detta inte är en fråga om antingen eller – eleverna ska få både och.

Pojkar tycker oftare att lärare uppmärksammar deras behov av hjälp

Även eleverna har via enkät fått besvara frågor kring möjlighet till stöd vid undervisning på distans. Totalt sett är det drygt sju av tio elever som alltid eller ofta tycker att lärarna uppmärksammar när de behöver hjälp. Var fjärde elev tycker att lärarna sällan eller aldrig uppmärksammar detsamma. Eleverna på introduktionsprogrammen ger tvärtemot rektorerna på samma program en mer positiv bild än övriga elever. Nio av tio elever på ett introduktionsprogram tycker att lärarna alltid eller ofta uppmärksammar när de behöver hjälp.

Elevdiagram 2: Tycker du att dina lärare uppmärksammar när du behöver hjälp när undervisningen ges på distans? (n = 402)

Av svarsfördelningen framgår också att elever på högskoleförberedande program i lägre utsträckning än övriga elever tycker att läraren uppmärksammar när de behöver hjälp. Nästan en tredjedel av dem tycker att läraren sällan eller aldrig gör det. Generellt sett tycker pojkarna i något större utsträckning att läraren uppmärksammar dem. Knappt en tredjedel av pojkarna jämfört med en dryg femtedel bland flickorna uppger att lärarna alltid lägger märke till deras behov vid undervisning på distans.⁵⁰ Det finns inte någon nämnvärd skillnad beroende på vilket år eleverna går.⁵¹

Undervisning på distans – en form av anpassning

⁵⁰ Tycker du att dina lärare uppmärksammar när du behöver hjälp när undervisningen är/var på distans? Pojkar: "Alltid": 32 %, "Ofta": 43 %, "Sällan": 20 %, "Aldrig": 2 %, "Vet ej": 4 %. Flickor: "Alltid": 22 %, "Ofta": 48 %, "Sällan": 25 %, "Aldrig": 2 %, "Vet ej": 2 %.

⁵¹ Tycker du att dina lärare uppmärksammar när du behöver hjälp när undervisningen är/var på distans? År 1: "Alltid": 27 %, "Ofta": 44 %, "Sällan": 25 %, "Aldrig": 3 %, "Vet ej": 2 %. År 2: "Alltid": 27 %, "Ofta": 47 %, "Sällan": 22 %, "Aldrig": 2 %, "Vet ej": 3 %. År 3: "Alltid": 27 %, "Ofta": 45 %, "Sällan": 22 %, "Aldrig": 2 %, "Vet ej": 4 %.

Några rektorer menar att för vissa elever har situationen med undervisning på distans sammantaget inneburit något positivt. Det handlar ofta om elever som har det svårt med social interaktion. För dem kan fjärrundervisningen skapa bättre förutsättningar för närvaro, delaktighet och lärande. Några rektorer uppger att det fungerat särskilt väl att stimulera och utmana elever som behöver det med hjälp av de digitala kanalerna. Rektorn menar att de digitala kanalerna ger lärarna mer tid att hjälpa enskilda elever. En rektor förklarar att skolan med teknikens hjälp numera ger eleverna bättre förutsättningar för lärande. Genom att lärarna lägger information om kommande moment på skolans digitala plattform ökar elevernas förståelse inför kommande lektioner. Detta arbetssätt är något som skolans specialpedagog förespråkar och som visat sig fungera bra, särskilt för elever med vissa neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Det finns även andra exempel från såväl rektorer som elever som visar att undervisning på distans kan ge elever bättre möjligheter till stöd och möjlighet att "ta plats". En rektor beskriver exempelvis att lärarna genom att gå via en privat chatt i större utsträckning når elever som drar sig för att be om hjälp. Det förekommer också att rektorer och elever beskriver att elever som normalt inte tar för sig i klassrummet har synliggjorts mer tack vare det sätt som lärarna arbetar med de digitala hjälpmedlen. En elev beskriver att det kan vara lättare att få talutrymme vid fjärrundervisning, eftersom inte andra elever tar lika mycket plats.

Till fördelarna som några elever nämner hör också möjligheten att arbeta i egen takt och i högre utsträckning lägga upp sina dagar utan tidspress. Att slippa ta sig iväg på morgonen innebär för några elever en tidsvinst och en mindre stressig start på dagen. Några elever påpekar också att det är positivt att man kan ta del av undervisningen även när man är sjuk. Ett par elevgrupper på högskoleförberedande program resonerar kring att det kan vara en fördel att redan nu "tvingas" ta ett större ansvar för studierna. De menar att det är en bra förberedelse inför kommande eftergymnasiala studier. Det finns också elever som upplever att förändringar som gjorts i deras scheman gjort att det inte blir så "hoppigt" som det brukar – de har mer blocklektioner och upplever att det gör att de kan jobba mer fokuserat med uppgifterna. Vid en intervju framkommer att en positiv bieffekt av att skolan i större utsträckning arbetar med digitala verktyg är att alla elever som läser modersmål kan erbjudas undervisning av utbildade lärare. Viktigt att poängtera är att även om det finns elever som ser vissa fördelar med undervisning på distans är det tydligt att nackdelarna i de allra flesta fall överväger.

Brister i studiero både hemma och i skolan

Vid intervjuerna lyfter flera möjligheten till en bättre studiero som något positivt med undervisning på distans. En elevgrupp beskriver exempelvis att de får mer gjort hemma eftersom det är lugnare där. Värt att notera är att även preliminära resultat från Skolenkäten⁵² vårterminen 2021 visar en förbättrad studiero bland elever i gymnasieskolans år 2. Resultatet gäller alla enkätfrågor som relaterar till studiero⁵³, men framför allt är det färre elever som instämmer i påståendet "På lektionerna stör andra elever ordningen i klassrummet". Bland gymnasieeleverna

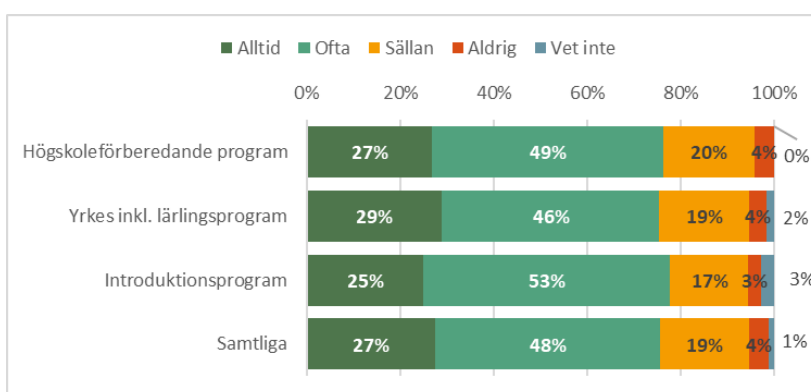
⁵² Skolenkäten är en del av den regelbundna tillsynen och syftar till att samla in såväl elevers som vårdnadshavares och den pedagogiska personalens synpunkter.

⁵³ Följande frågor ombeds eleverna ta ställning till i Skolenkäten: *Jag har studiero på lektionerna*, *På lektionerna stör andra elever ordningen i klassrummet (-)* och *Mina lärare ser till att det är studiero på lektionerna*.

var det 42 procent som instämde i påståendet vårterminen 2020, jämfört med 29 procent vårterminen 2021. De tydliga förändringarna förklaras sannolikt av att fjärr-/distansundervisning har varit vanligt under pandemin.

Även i distansinspektionens elevenkät ingick en fråga om studiero. Samtidigt som det finns exempel på att eleverna upplever en bättre studiero vid undervisning på distans, har nästan var fjärde elev som svarat på enkäten svarat att de sällan eller aldrig kan följa med i undervisningen på distans utan att bli störd. Bland elever som går år 3 är den siffran ännu högre.⁵⁴ Det finns inte någon markant skillnad relaterad till kön eller programtyp när det gäller möjligheten till studiero vid undervisning på distans.

Elevdiagram 3: Tycker du att du kan följa med i undervisningen på distans utan att bli störd av din omgivning? (n = 394)

Lärarna behöver hitta andra sätt för att nå fram

Av elevintervjuerna framgår att eleverna upplever att fjärrundervisning gör att det är svårare att få *direktkontakt* med lärarna. När lärarna vid närundervisning frågar eleverna om hur det går för dem upplevs det som motiverande, men när lärarna gör samma sak vid fjärrundervisning när de inte riktigt fram, beskriver eleverna. De berättar vidare att även om lärare vid distansundervisning försöker stämma av så att eleverna är med och förstår kan det vara svårt för läraren att få svar eller ens veta om eleverna är kvar i det digitala klassrummet. I början av fjärrundervisningen hade många elever på sina mikrofoner och kameror under lektionerna, men numera är det många elever som stänger av, säger eleverna. Det händer också att elever låtsas att både mikrofonen och kameran inte fungerar. En elev beskriver att hen tycker att det är svårt att ta undervisningen som ges på distans på riktigt "allvar". Hen berättar också att eleverna ansluter till fjärrlektionen, lyssnar på läraren, slår av kameran och sedan gör något annat.

När klassrummen tystnar lär sig eleverna mindre

⁵⁴ Tycker du att du kan följa med i undervisningen på distans utan att bli störd av din omgivning? Elever år 3: "Sällan": 24 %, "Aldrig": 5 %. Motsvarande fråga ställs inte i Skolenkäten men svaren på påståendet *Jag har studiero på lektionerna* från våren 2020 visar att en stor andel av eleverna upplever att studieron brister även i normalfallet. 20 % av eleverna i år 2 svarar "Stämmer ganska dåligt" och 7 % svarar "Stämmer inte alls".

På frågan om vad den största skillnaden är mellan att ha lektioner i skolans lokaler och att ha lektioner på distans är några elevsvar återkommande, oavsett programtyp.⁵⁵ Förutom att många elever upplever att undervisning på distans ger sämre möjlighet till stöd framgår också att klassrummet "tystnar". Detta är också något som återkommer vid intervjuer med rektorer. Även om rektorerna uppfattar att många lärare aktivt uppmanar eleverna att ställa frågor och på olika sätt försöker stämna av med dem så att de hänger med, tycks tröskeln vara hög. Många elever beskriver att "tysta klassrum" bidrar till ett sämre lärande. De förstår inte lika bra och har inte samma möjlighet att lära av sina klasskamraters frågor eller de diskussioner som kan uppstå när någon ställer en fråga. Eleverna saknar också möjlighet att prata med den de sitter bredvid, till exempel om de behöver kort, snabb hjälp eller tips. Att kunna diskutera med kompisar och hjälpa varandra även mellan lektioner, exempelvis på rasterna, är något många elever beskriver att de saknar.

"Det är lättare att lära sig saker när man är i klassrummet för att man då kan diskutera det man lärt sig och höra andras synvinklar."

Flicka, Vård- och omsorgsprogrammet

Att lektionerna blir tystare är enligt flera rektorer något skolorna uppmärksammat, diskuterar och försöker råda bot på. En rektor berättar att även om lärarna vid undervisning på distans särskilt vinnlägger sig om att bjuda in till frågor så är eleverna tystare än annars. Men efteråt märker lärarna att eleverna ändå inte förstått, beskriver rektor. Vid en intervju framkommer att rektor tror att elevernas tystnad kan hänga ihop med elevernas lojalitet gentemot lärarna och deras situation. Rektorerna menar att det finns risk att eleverna avstår från att ställa frågor för att de märker hur stressade lärarna är.

"Den största skillnaden är att läraren inte kan få en uppfattning om hur mycket vi elever förstår på distans, än vad som blir synligt på plats. Dessutom är det mycket svårare att få hjälp och lära sig på distans."

Flicka, Naturvetenskapsprogrammet

Vid intervjuerna framkommer att flera skolor arbetar med de digitala verktygen på ett sätt som ger eleverna olika möjligheter att ställa frågor, exempelvis via chattfunktioner och genom att ställa frågor direkt till läraren så att inga andra ser. Det finns också flera exempel där rektorer beskriver att lärarna arbetar aktivt för att öka interaktionen i undervisningen genom att dela in eleverna i smågrupper, "breakout rooms". Lärarna får då en mer handledande roll och kan ställa vägledande frågor. En rektor nämner också att man arbetat med "paustolerans", att våga och kunna vänta på frågor och svar, som ett sätt att ge eleverna bättre förutsättningar att ställa frågor även vid undervisning på distans. På en skola beskriver rektor att vissa av lärarna ringer upp alla elever för att fråga eleverna hur det går samt för att undvika den eventuella "tröskel" som ibland finns när det gäller att be om hjälp under lektionens gång. På samma skola visar gruppintervjun med eleverna att eleverna upplever att de får tillräckligt stöd, att uppgifterna är utformade "utan tak" och att de ges möjligheter att arbeta även mot de högre betygen. En annan rektor beskriver att lärarna på skolan har som strategi att arbeta med grupparbeten och fokuserar på att eleverna ska lära känna varandra när de har närunder-

⁵⁵ Enkätfrågan löd: *Beskriv kortfattat vad den största skillnaden är mellan att ha lektioner i skolans lokaler och att ha lektioner som ges på distans.*

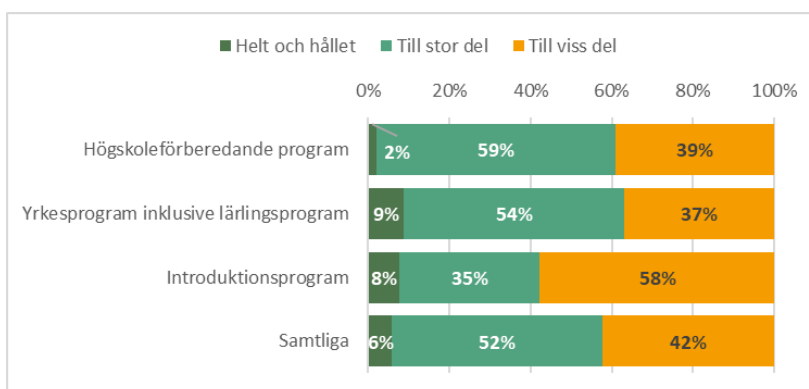
visning. Lärarna bygger medvetet grupperna i klassrummet för att sedan kunna använda grupperna när eleverna är på distans. När eleverna känner varandra ”händer det saker i samtalet”, menar rektorn.

Även av tidigare granskningar framgår att avsaknad av interaktion och samspel med såväl lärare som andra elever gör att eleverna upplever studier på distans som både svårare och tråkigare.⁵⁶

Svårt att göra elever delaktiga vid undervisning på distans

Av rektorernas enkätsvar framgår att en relativt stor andel av rektorerna upplever att det finns mer att göra när det gäller elevers aktivitet och delaktighet i undervisning som ges på distans. Fyra av tio rektorer uppger att de bara delvis lyckas med detta. Även i den här frågan är rektorer för introduktionsprogram mest kritiska till det egna arbetet och motsvarande siffra bland dem är knappt sex av tio. Svaren visar också att svaren från rektorer för skolenheter med enskild huvudman är mer positiva än svaren från rektorer med offentlig huvudman.⁵⁷

Skoldiagram 5: *I vilken utsträckning lyckas skolan med att göra eleverna aktiva och delaktiga när undervisningen ges på distans? (n = 118)*

Bilden av att det är lätt att distraheras – av andra familjemedlemmar, mobiltelefonen eller något annat som inte är skolrelaterat men som finns i hemmet – förmedlas av såväl elever som rektorer vid intervjuerna. Eleverna beskriver att en stor skillnad mellan närundervisning och undervisning på distans är att de blir mindre aktiva och delaktiga i undervisningen i det senare fallet, vilket leder till att de lätt tappar koncentrationen på uppgifterna.

”Att ha lektion i skolans lokaler känns mer närvarande och som att kunskapen går in lite lättare samt att det blir lättare med disciplinen att jobba på lektionen.”

Pojke, Teknikprogrammet

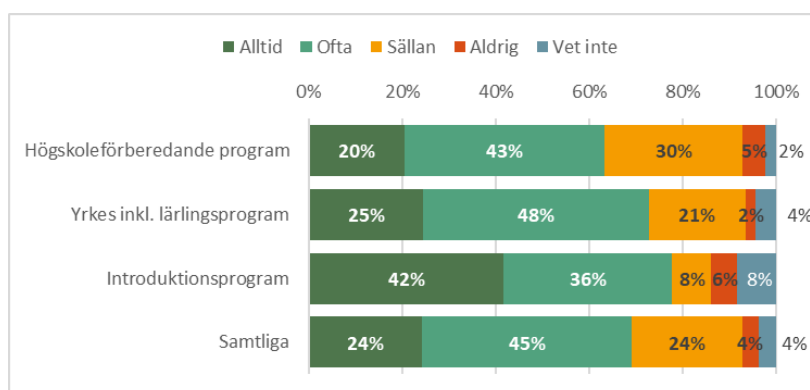
⁵⁶ Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*, s. 10.

⁵⁷ *I vilken utsträckning lyckas skolan med att göra eleverna aktiva och delaktiga när undervisningen ges på distans?* Enskild huvudman: ”Helt och hållet”: 13 %, ”Till stor del”: 57 %. Offentlig huvudman: ”Helt och hållet”: 1 %, ”Till stor del”: 48 %.

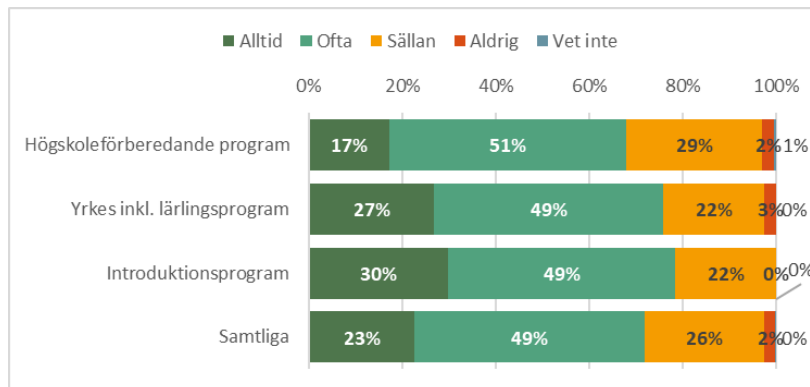
Pojkar oftare nöjda med lärarens ansträngningar

Eleverna fick besvara två olika enkätfrågor på temat aktivitet och delaktighet. De ombads dels ta ställning till om *lärarna* anstränger sig för att göra dem delaktiga på lektionerna när undervisningen ges på distans, dels om *de själva kan* delta aktivt under lektioner när undervisningen ges på distans. En dryg fjärdedel av eleverna uppfattar att läraren sällan eller aldrig anstränger sig för att göra dem delaktiga. En lika stor andel svarar att de sällan eller aldrig kan vara aktiva under lektionerna som ges på distans, något som är ett oroväckande resultat.

Elevdiagram 4: Tycker du att dina lärare anstränger sig för att göra dig delaktig på lektionerna när undervisningen ges på distans? (n = 395)

Elevdiagram 5: Tycker du att du kan delta aktivt under lektionerna när undervisningen är/var på distans? (n = 401)

Elever som går på högskoleförberedande program ställer sig mer negativa än övriga elever i båda frågorna. Så många som en tredjedel tycker att deras lärare sällan eller aldrig anstränger sig för att göra dem delaktiga och att de själva sällan eller aldrig kan delta aktivt på lektioner som ges på distans.

Även i dessa frågor uttrycker pojkarnas svar en mer positiv inställning i frågorna än flickornas. Närmare tre av tio pojkar, jämfört med två av tio flickor, uppfattar att läraren alltid bemödar sig för att *göra* dem delaktiga i lektionen och att de alltid *kan*

delta aktivt under lektioner som ges på distans.⁵⁸ Det finns inte någon nämnvärd skillnad beroende på vilket år eleverna går.⁵⁹

Flera elever framhåller att undervisning på distans innebär att ett större ansvar läggs på eleven. Det är en iakttagelse som återkommer i Skolinspektionens tidigare granskningar.⁶⁰ Ibland blir ansvaret för stort även för elever som normalt är engagerade i sitt skolarbete. Även om det finns elever som tycker att distansundervisningen har fungerat förhållandevis bra, upplever de flesta att det inte är hållbart i ett längre perspektiv. Både inläring och undervisning tappar i kvalitet och det blir för svårt att upprätthålla fokus och motivation. Av många elevintervjuer framgår att eleverna är trötta på fjärr- och distansundervisningen och att motivationen börjar tryta.

Skolan som fysisk plats ökar elevernas fokus

Av både elevernas svar på enkäten och av elevintervjuerna framgår att skolan som fysisk plats har betydelse för både fokus och motivation. Att befinna sig i skolan eller i ett klassrum — i ett sammanhang där arbetsuppgifterna står i fokus — gör att eleverna får mer gjort. Eleverna uppfattar skolan som en arbetsplats där de *förväntas* arbeta. Av enkätsvaren framgår också att både lärarens och klasskamraternas närvaro i flera fall bidrar till att motivera, sporra och inspirera eleverna till att anstränga sig för att utföra anvisade uppgifter. När eleverna är hemma är det lätt att tappa fokus och göra något annat. Elever beskriver också hur de peppar varandra i skolan, vilket de menar inte sker på samma sätt vid fjärr-/distansundervisning.

”Man blir mindre motiverad till skolarbetet när det är på distans, och man upplever inget gruptryck under distans att kanske arbeta klart med alla matteuppgifter som man hade gjort om man var i skolan, utan om man sitter hemma så kan man skippa några.”

Flicka, Naturvetenskapsprogrammet

Det förekommer också att elever beskriver att läsläsningen påverkas av att de befinner sig hemma hela dagen. En elev beskriver att det är betydligt lättare att göra läxorna efter skolan om man inte redan suttit hemma; hen menar att det ger ”effekt” att få vara i ett annat sammanhang.

Skolor arbetar för att eleverna ska ”hämta in”

Elevernas bild av att undervisning på distans inte fungerar lika väl som närundervisning delas i många fall av rektorerna. Som framgått ovan uppger rektorerna att det varit svårt att på distans möta såväl elevers behov av stöd som behovet av stimulans. Det har också varit svårt att göra eleverna aktiva och delaktiga på lektionerna. Utifrån detta beskriver många rektorer att skolorna på olika sätt arbetar för att ge

⁵⁸ Tycker du att dina lärare anstränger sig för att göra dig delaktig när undervisningen ges på distans? Pojkar: ”Alltid”: 28 %, ”Ofta”: 45 %, ”Sällan”: 27 %, ”Aldrig”: 5 %, ”Vet ej”: 4 %. Flickor: ”Alltid”: 21 %, ”Ofta”: 45 %, ”Sällan”: 27 %, ”Aldrig”: 5 %, ”Vet ej”: 4 %. Tycker du att du kan delta aktivt under lektioner när undervisningen ges på distans? Pojkar: ”Alltid”: 28 %, ”Ofta”: 47 %, ”Sällan”: 22 %, ”Aldrig”: 2 %, ”Vet ej”: 0 %. Flickor: ”Alltid”: 18 %, ”Ofta”: 51 %, ”Sällan”: 29 %, ”Aldrig”: 3 %, ”Vet ej”: 0 %.

⁵⁹ Tycker du att dina lärare anstränger sig för att göra dig delaktig på lektionerna när undervisningen ges på distans? År 1: ”Alltid”: 22 %, ”Ofta”: 46 %, ”Sällan”: 25 %, ”Aldrig”: 5 %, ”Vet ej”: 2 %. År 2: ”Alltid”: 26 %, ”Ofta”: 45 %, ”Sällan”: 20 %, ”Aldrig”: 3 %, ”Vet ej”: 6 %. År 3: ”Alltid”: 23 %, ”Ofta”: 46 %, ”Sällan”: 26 %, ”Aldrig”: 2 %, ”Vet ej”: 2 %.

⁶⁰ Skolinspektionen (2021). *Fjärr- och distansundervisning vid kommunal vuxenutbildning. Iakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever från 54 verksamheter under covid-19-pandemin.*

eleverna möjlighet att hämta in och komma ikapp. Det handlar både om moment som inte kunnat genomföras på distans och om delar som inte kunnat genomföras på ett tillräckligt bra sätt. Rektorer beskriver att de har ”studieverkstad”, ”check-point-dagar”, ”pedagogisk träff-punkt”, ”matematikverkstad” eller handledning. Detta är exempel på tillfällen där skolan ger eleverna organiserade möjligheter till mer tid att öva och tillgång till mer stöd. En rektor beskriver exempelvis att eleverna erbjuds handledning av handledare en dag per vecka. Handledare kan ge både utmaningar och stöd och finns i alla ämnen. Alla lärare på skolan har handledning på sitt schema. På andra skolor berättar rektorerna att skolan anordnat extra undervisning i digital form på vissa bestämda tider. En rektor beskriver att skolan under den här perioden av undervisning på distans har stärkt upp med stöd och tillgång till specialpedagog och speciallärare. Elever som halkat efter, behöver mer hjälp eller mer stimulans erbjuds studiestöd på särskilda tider. En rektor beskriver att även elever som har högre mål kan få enskilda möten med respektive lärare. Skolan har till exempel haft problemlösning i fysik en gång i veckan, då eleverna får jobba med sådant som normalt inte ingår i kursen.

I några fall framgår att rektorer har satt in extra undervisningstid eller utökat lärarresursen för att kunna ge eleverna mer stöd. Några rektorer berättar också att de förlängt terminerna för att kunna hantera den omställning som covid-19-pandemin inneburit. Till exempel beskriver en rektor att skolan har förlängt undervisningstiden för vissa matematikkurser och genomfört vissa kemilaborationer på kvällstid för att inga moment ska ställas in.

Flera rektorer från olika programtyper berättar också att de genomfört en mer omfattande lovskola och/eller planerar för att genomföra en sådan efter terminsslut. I några fall framgår att lovskolan är ett riktat stöd till de elever som behöver det mest, medan det i andra fall beskrivs som en möjlighet för alla elever, oavsett kunskapsnivå. På en skola berättar rektor att alla elever som läser matematik erbjuds extra lektioner under påsklovet, vilket många elever nappade på.

Betygsättning är utmanande

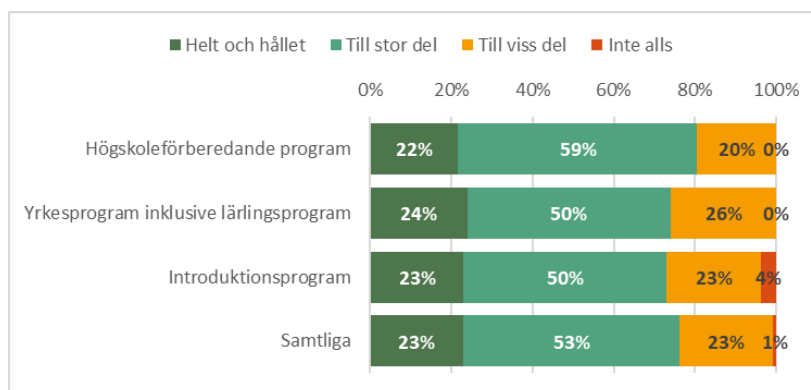
Oavsett i vilken omfattning undervisningen har genomförts via fjärr-/distansundervisning behöver lärarna precis som vanligt inhämta ett brett och varierat underlag för att kunna sätta det betyg som motsvarar elevernas kunskaper. Givet att åtminstone delar av undervisningen genomförs på distans kan det vara en utmaning för lärare att hitta bedömningsituationer som både ger tillförlitliga underlag och ger eleverna goda förutsättningar att visa vad de kan. Situationen kan också göra det svårare för lärarna att löpande följa elevernas kunskapsutveckling (progression) i och med att det inte är möjligt att fysiskt träffa och interagera med eleverna. Det finns också risk att eleverna upplever att de behöver ta ett större ansvar för att visa sitt kunnande för läraren.⁶¹

⁶¹ Skolverket (2017 a). *Fjärrundervisning. Andra redovisningen av regeringsuppdrag enligt regleringsbrev 2015*. Redovisning av regeringsuppdrag, dnr 2015:1246, s. 2–3, 25. Skolverket (2018 a). *Redovisning av uppdrag om fjärrundervisning*. Redovisning av regeringsuppdrag, dnr 5.1.3-2015-1246, 2018-10-26.

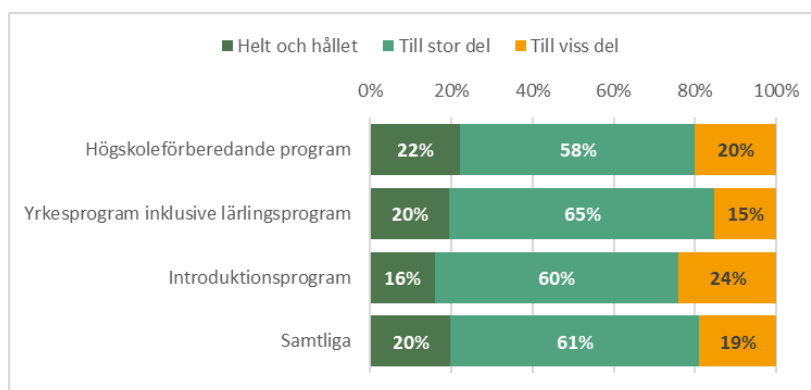
Lärare undviker helst bedömningsituationer på distans

Av rektorernas svar på skattningsfrågorna framgår att fler än nio av tio rektorer uppfattar att lärarna helt och hållet eller till stor del har möjlighet att följa elevernas kunskapsutveckling när undervisningen ges på distans. På frågorna om lärarnas möjlighet att fånga ett brett och varierat underlag inför betygsättning och skolans möjlighet att skapa varierade bedömningsituationer är rektorerna mer pessimistiska. Även om resultaten drar åt det negativa hållet bör påpekas att eleverna under innevarande termin i många fall fått en kombination av fjärr-/distans- och närundervisning. Vanligen har lärarna haft möjlighet att träffa eleverna åtminstone ibland och behöver inte enbart förlita sig på den bild som de skapat av deras kunskaper på distans. Av några intervjuer med rektorer framgår att det är vanligt att lärare vid betygsättning känner sig lite osäkra på ett par elever. Skillnaden den här terminen är att det handlar om fler elever som lärare känner att de inte har tillräckligt underlag på. Flera rektorer beskriver att om lärare känner sig osäkra får eleverna komma in till skolan för bedömning. Då kan exempelvis inlämningsuppgifter kompletteras med muntliga avstämningar eller redovisningar, samt med prov som genomförs på skolan.

Skoldiagram 6: I vilken utsträckning kan lärarna fånga ett brett och varierat underlag inför betygsättning när undervisningen ges på distans? (n = 119)

Skoldiagram 7: I vilken utsträckning har skolan lyckats skapa varierade bedömningsituationer då undervisningen ges på distans? (n = 119)

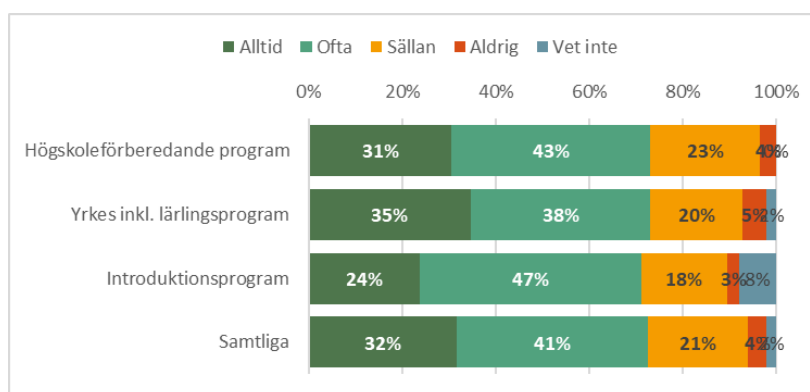

Många skriftliga uppgifter gör undervisningen enformig och stressar eleverna

I likhet med tidigare granskningar⁶² framgår även i den här att lärare under perioder med undervisning på distans ger eleverna många skriftliga uppgifter och prov. Av den här granskningen framgår att de skriftliga uppgifterna kan ha flera syften. I vissa fall handlar det om att lärare har svårt att hitta alternativa sätt och behöver få in underlag för betygsättning, i andra fall om att lärarna vill försäkra sig om att eleverna hänger med i undervisningen. Det kan också vara ett sätt för läraren att "tvinga fram" aktivitet hos eleverna. Till exempel används "Exit Ticket"⁶³ eller loggböcker som elever får fylla i och lämna in efter varje lektion. Av intervjuerna framgår att eleverna ofta upplever att de blir "överösta" med prov. Dock framgår också att lärarna med tiden lyckats hitta en mer rimlig nivå. Rektorer beskriver också att lärarna blivit mer innovativa under pandemin. Till exempel har skolorna i vissa fall tittat på sådana lösningar som används av högskolor och universitet, exempelvis hemtentor. En rektor uppger att de till exempel har bokprov med mer reflekterande frågor. De har även seminarier och muntliga redovisningar gruppvis. I matematik och språk har det varit svårt att skapa examinationer med frågeställningar som minskar risken för fusk, men i samhällskunskap och historia har det varit lättare, beskriver en rektor.

Av tidigare redovisningar har också framgått att många elever på gymnasiet upplever oro kopplad till fjärr-/distansundervisning — att den inte kommer att ge dem tillräckliga möjligheter att inhämta kunskaper och att visa kunskaper. Resultaten bekräftas i den här granskningen.⁶⁴ Av tidigare beskrivningar framgår tydligt att eleverna upplever att möjligheterna att inhämta kunskaper försämras vid fjärr-/distansundervisning. Elevernas enkätsvar⁶⁵ visar att var fjärde elev upplever att lärarna sällan eller aldrig ger dem möjlighet att visa vad de kan genom *olika* typer av prov när undervisningen ges på distans.

Elevdiagram 6: Tycker du att lärarna ger dig möjlighet att visa vad du kan genom olika typer av prov när undervisningen ges på distans? (n = 397)

⁶² Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*, s. 10. Skolinspektionen (2020), *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19*.

⁶³ En Exit Ticket är en fråga som eleverna svarar på innan de lämnar lektionen. Svaret är lärarens kvitto på hur denne nått fram med sin undervisning. Yrk_Jensen gymnasium södra, Hög_Åbyskolan 2

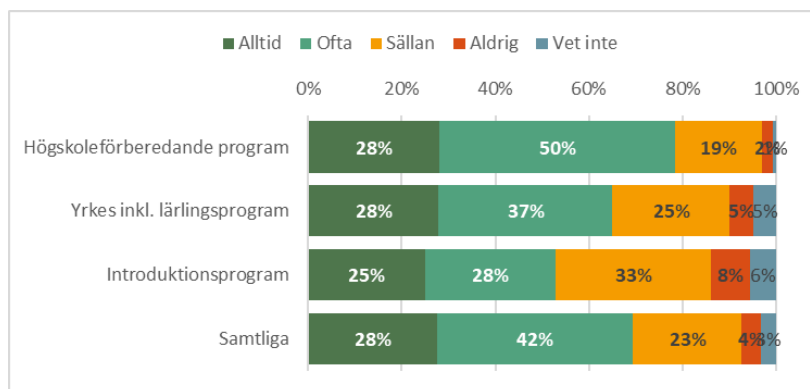
⁶⁴ Se mer om elevernas hälsa längre fram i PM. Där framgår att elever i år 3 tycker att deras psykiska hälsa påverkats i större utsträckning än elever i övriga år.

⁶⁵ Enkätfrågan löd: *Tycker du att lärarna ger dig möjlighet att visa vad du kan genom olika typer av prov när undervisningen är/var på distans?*

Vid intervjuerna framgår bland annat att det finns elever som upplever att de skriftliga uppgifterna/proven inte riktigt gör deras kunskaper rättvisa. Exempelvis framgår att det kan vara svårt för dem som brukar vara aktiva på lektioner att behöva visa sina kunskaper genom inlämningsuppgifter i stället. Det hänger mycket på de uppgifter som man får, säger eleven.

Vidare tycker fler än var fjärde elev att lärarna sällan eller aldrig gör det möjligt för dem att arbeta på varierande sätt (såväl enskilt som i par och i grupp) vid undervisning på distans. När det gäller möjligheten att arbeta på olika sätt är elever som går på högskoleförberedande program mer positiva än övriga elever.

Elevdiagram 7: *Tycker du att lärarna har gjort det möjligt för er att arbeta på olika sätt (såväl enskilt som i par och i grupp) när undervisningen är/var på distans? (n = 396)*

Mer görande men mindre lärande

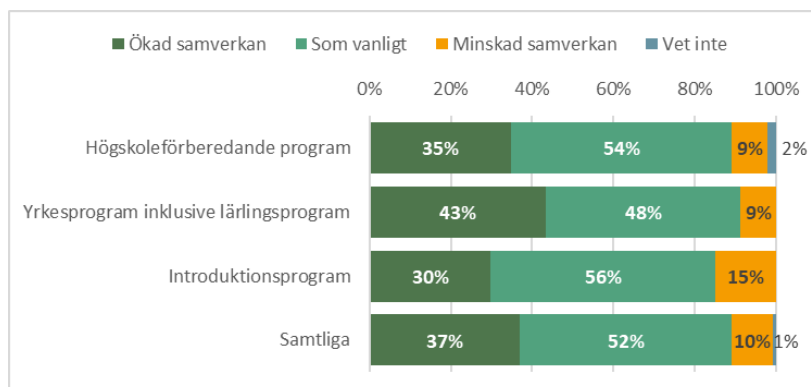
Förutom att mängden skriftliga uppgifter kan upplevas som stressande framgår av vissa intervjuer att det tar ohållbart mycket tid från *undervisningen*. Detta då lärare ofta väljer att genomföra prov och bedömningar när eleverna är i skolan, för att ha god kontroll över provsituationen. En rektor konstaterar att lärarna under tiden med fjärr-/distansundervisning har överkompenserat och samlat på sig en mängd olika bedömningsunderlag. Det har ibland blivit mycket "görande på bekostnad av lärande", enligt rektorn.

Även av vissa elevintervjuer framgår att eleverna tycker att lärarnas fokus ligger på att få in moment och testa dem i stället för att eleverna ska få undervisning och lära sig. En elevgrupp beskriver att när de har distansundervisning pluggar de inför prov, och när de är i skolan har de bara prov. Eleverna blir "bombarderade" med prov, eftersom provet ligger den veckan då eleverna har närundervisning. Det blir jobbigt och tufft. Eleverna beskriver att situationen är som den brukar vara inför lov; då blir det extra prov, eftersom lärarna vill avsluta moment. Nu är det likadant fast inför närundervisningsveckan. På en skola beskriver rektor att ledningen har gått ut till lärarna med uppmaningen att eleverna ska komma in för undervisning snarare än bedömning.

Ökad samverkan ger lärare stöd för bedömning

Ett positivt resultat är att rektorernas svar visar att det på många skolor skett en ökad samverkan under innevarande termin mellan lärare i fråga om bedömning och betygsättning. Lite mer än var tredje rektor uppger att sådan samverkan har ökat. Ökningen är särskilt tydlig på yrkesprogram.

Skoldiagram 8: Hur har lärarnas samverkan kring bedömning och betygsättning genomförts under innevarande termin? (n = 119)

Vid intervjuerna framgår exempel på hur rektor organiserat för att ge lärarna bättre förutsättningar att göra säkra bedömningar. En tydlig iakttagelse är att många rektorer uppfattar att det är viktigt att få in eleverna till skolan. Både för att ge dem möjlighet att visa sina kunskaper och för att ge dem möjlighet att öva.

På en skola beskriver rektor att det nära samarbetet lärarna emellan gör att de kan skapa en god överblick över elevernas kunskande. De lärare som åker ut och granskar eleverna under deras apl-period delar till exempel informationen med övriga lärare, vilket ger dem en bättre bild av allt som eleverna kan. Flera rektorer berättar att lärarna har fått möjlighet att bedriva undervisning i mindre grupper och utökade möjligheter till sambedömning. Det finns också exempel där rektorer beskriver att de sett till att minska lärarnas administrativa börda så att de får mer tid till att göra bedömningar.

Skolornas hälsofrämjande arbete är ofta reaktivt

Elevhälsans uppdrag är främst förebyggande och hälsofrämjande. Alla vuxna i skolan har ett gemensamt ansvar för att skapa en gynnsam fysisk och psykisk miljö för eleverna. Den funktion som benämns elevhälsan har dock en specifik möjlighet att, utifrån de olika professioner som ingår i den, skapa förutsättningar för förbättrad hälsa, ökad trygghet och ökat lärande hos skolans elever på såväl övergripande som individuell nivå.⁶⁶

Sambandet mellan hälsa och lärande är väletablerat; god hälsa leder till ökat välbefinnande, och därmed även till bättre förutsättningar för lärande hos den enskilda eleven. Omvänt ökar ett lågt självförtroende eller en dålig psykisk hälsa risken för att eleven ska prestera sämre än sina klasskamrater i skolan.⁶⁷ Perioden av fjärr-/distansundervisning har försvårat för skolorna när det gäller det (traditionella) förebyggande och hälsofrämjande arbetet. Tidigare granskningar har visat att det finns risk både för att sedan tidigare kända behov inte tillgodoses fullt ut och för att nya behov – som uppkommit som en följd av fjärr-/distansundervisningen – inte uppmärksammas.

⁶⁶ 2 kap. 25 § skollagen och prop. 2009/10:165 s. 276–278 och 656.

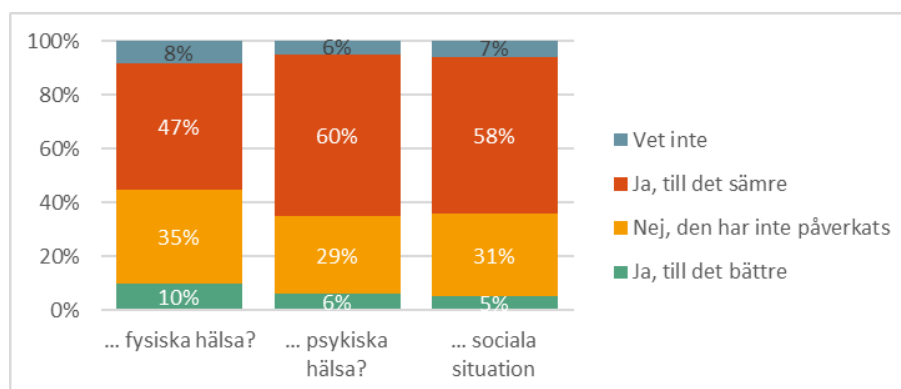
⁶⁷ Skolinspektionen (2015). *Elevhälsa. Elevers behov och skolans insatser*.

Skolinspektionens distansinspektion från början av hösten 2020 (då skolorna återigen tilläts undervisning i skolans lokaler) visade att det var en lättnad för många elever att återvända till skolan, eftersom vårens distansundervisning inneburit stora påfrestningar. Rektorer och elevrepresentanter var eniga om att den psykosociala situationen var den aspekt som varit tyngst under undervisningen på distans. Många elever hade känt sig isolerade och stressade. Skolinspektionen kunde också se att vissa elever tenderade att förskjuta dygnsrytmen och få sämre kostvanor och att de hade svårt att hålla fast vid såväl skolarbete som sociala kontakter. Rektorer såg också att även högpresterande och ambitiösa elever behövde mer stöd.⁶⁸ Bilden att elevernas motivation sjönk efter hand var också tydlig.⁶⁹ Många rektorer uttryckte oro för hur elevernas motivation och intresse för skolarbetet skulle kunna bibehållas vid fortsatt fjärr- och/distansundervisning.⁷⁰

Eleverna mår sämre, särskilt flickor

Den här granskningen bekräftar och fördjupar bilden av att eleverna upplever att deras hälsa påverkas negativt av att undervisningen ges på distans. Totalt sett uppger sex av tio elever som besvarat enkäten att deras psykiska hälsa och deras sociala situation påverkats till det sämre. Knappt hälften av eleverna upplever att deras fysiska hälsa har försämrats. Ungefär en tredjedel av eleverna svarar att deras hälsa försämrats i samtliga tre avseenden.⁷¹

Elevdiagram 8: Tycker du att din [se respektive hälsoaspekt nedan] påverkats av att undervisningen ges på distans? (n = 404)

Det är vanligare att flickor uttrycker en negativ påverkan, oavsett vilken hälsoaspekt som avses – fysisk hälsa, psykisk hälsa eller den sociala situationen.

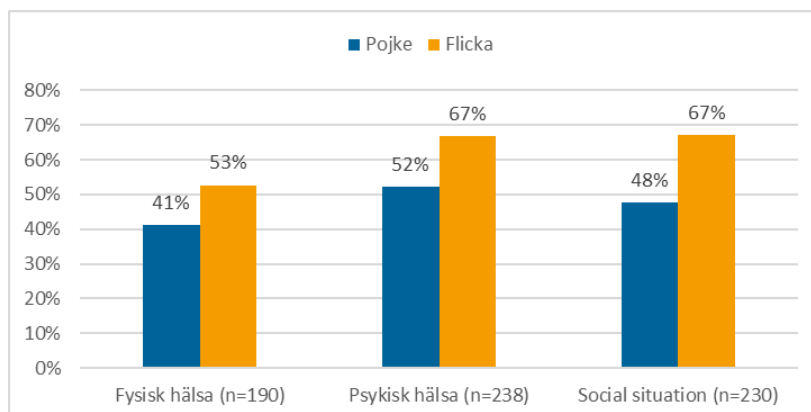
⁶⁸ Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*, s. 12.

⁶⁹ Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*, s. 9.

⁷⁰ Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19-pandemin: Skolinspektionens centrala iakttagelser efter intervjuer med rektorer*. Dnr. 2020:3264. s. 28 ff.

⁷¹ 116 elever (29 %) har svarat att deras hälsa har påverkats till det sämre i alla tre kategorier: fysisk och psykisk hälsa samt den sociala situationen.

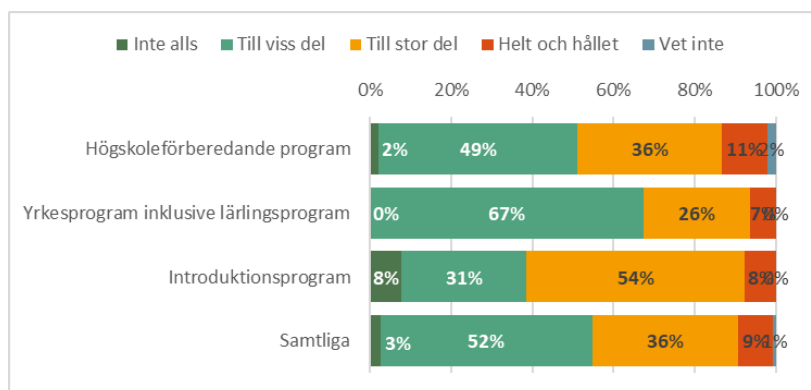
Elevdiagram 9: Andelen elever som besvarat frågan om deras hälsa påverkats i olika avseenden med: ”Ja, till det sämre” redovisas uppdelat efter kön.

Elever på högskoleförberedande program tycker i större utsträckning än övriga att undervisning på distans ger en negativ påverkan på deras psykiska hälsa.⁷² Värt att nämna är också att elever som läser år 3 oftare än övriga uppger att deras psykiska hälsa och deras sociala situation har påverkats till det sämre av att undervisningen ges på distans.⁷³

Rektorernas svar på skattningsfrågorna visar att elevernas mående inte har gått dem förbi. Nästan hälften av rektorerna uppger att elevernas mående helt och hållet eller till stor del har påverkats negativt av situationen (frågan är generellt formulerad och avser inte någon specifik hälsoaspekt). Rektorernas svar visar att de uppfattar att elever på introduktionsprogram har påverkats i större utsträckning än övriga elever. Drygt sex av tio rektorer för ett introduktionsprogram uppger att elevernas mående helt och hållet eller till stor del har påverkats negativt av fjärr-/distansundervisningen.

Skoldiagram 9: I vilken utsträckning har elevernas mående påverkats negativt av fjärr-/distansundervisningen? (n = 119)

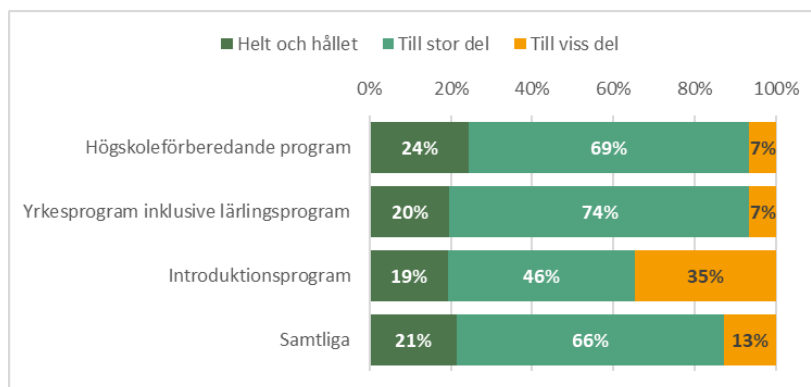
Skolornas hälsofrämjande och förebyggande arbete möter inte behoven – eleverna mest kritiska

⁷² 68 % av eleverna på ett högskoleförberedande program tycker att deras psykiska hälsa har påverkats till det sämre.

⁷³ 70 % av eleverna som går år 3 tycker att deras psykiska hälsa har påverkats till det sämre. 64 % av eleverna som går år 3 tycker att deras sociala situation har påverkats till det sämre.

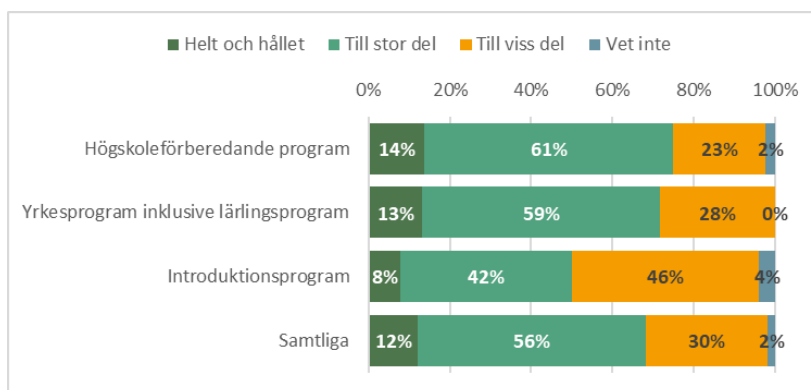
En stor andel av rektorerna uppger att skolan har en aktuell bild av elevernas behov av förebyggande och hälsofrämjande insatser. Totalt sett svarar närmare nio av tio rektorer (87 procent) att skolan helt och hållet eller till stor del har en sådan bild. Bland rektorerna för introduktionsprogram är andelen som uppger att de har en aktuell bild av elevernas behov markant lägre. Det skulle kunna förklaras av att undervisningen till stor del bedrivs som närundervisning på denna programtyp.

Skoldiagram 10: I vilken utsträckning har skolan en aktuell bild av elevernas behov av förebyggande och hälsofrämjande insatser då undervisningen ges på distans? (n = 119)

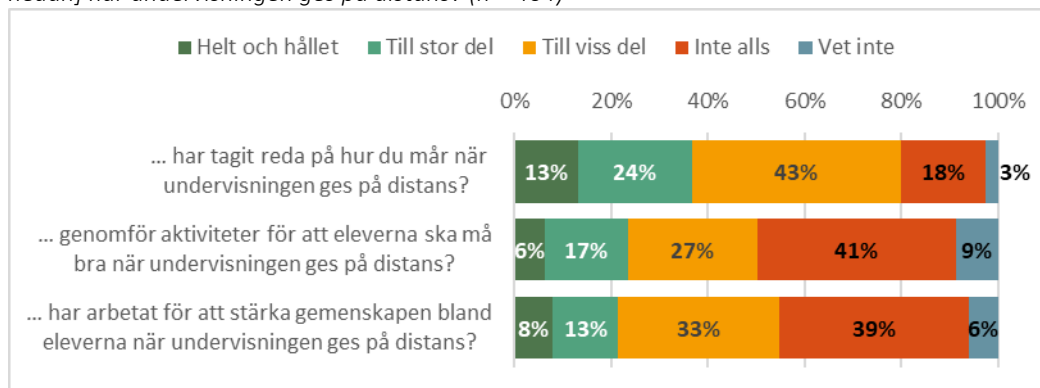
Lite färre rektorer svarar att skolan helt och hållet eller i alla fall till stor del lyckas *möta* elevernas behov genom förebyggande och hälsofrämjande insatser (ungefär 68 procent). Mest kritiska till det egna arbetet är rektorer för introduktionsprogram.

Skoldiagram 11: I vilken utsträckning möter skolans förebyggande och hälsofrämjande insatser elevernas behov? (n = 119)

Elevsvaren bekräftar med råge rektorernas bild av att skolan inte lyckats möta deras behov. Knappt fyra av tio elever upplever att skolan fullt ut eller i alla fall till stor del tagit reda på hur de mår (genom exempelvis mentorn eller elevhälsan). Än färre tycker att skolan har försökt göra något för att de ska må bra eller för att stärka gemenskapen bland dem när undervisningen ges på distans.

Elevdiagram 10: Tycker du att skolan, t.ex. din mentor eller elevhälsan, [se respektive fråga nedan] när undervisningen ges på distans? (n = 404)

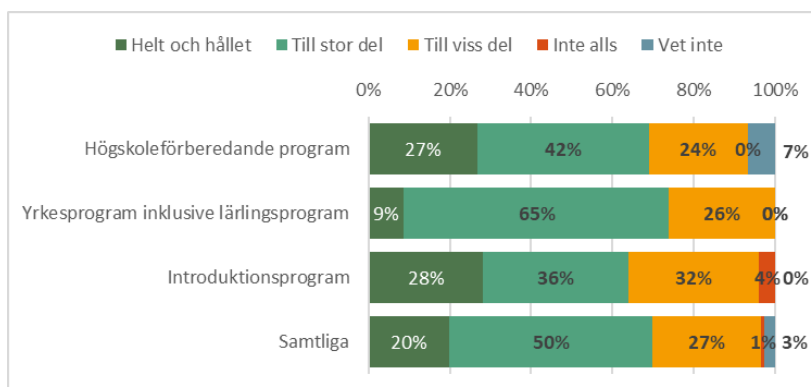
Till många av skolorna som ingår i distansinspektionen riktas en rekommendation som handlar om skolans elevhälsoarbete. Rekommendationerna handlar bland annat om att skolorna behöver arbeta på ett mer samlat och medvetet sätt för att kartlägga och analysera elevernas mående och socioemotionella behov utifrån rådande situation. Även om det är positivt att det på många skolor finns en levande och god dialog mellan lärare och elever är det som regel inte tillräckligt för att få en heltäckande bild av situationen. Av flera rekommendationer framgår också betydelsen av att skolan utifrån elevernas mående och socioemotionella behov vidtar motivationshöjande insatser och åtgärder för att stärka den sociala gemenskapen även utanför lektionstid. Detta gäller framför allt skolor där yrkesprogram granskats.⁷⁴

Vidare kan Skolinspektionen, utifrån intervjuer med rektorer och elever samt med stöd av svaren på skattningsfrågorna, konstatera att elevhälsans arbete tenderar att bli mer reaktivt än proaktivt. Arbetet behöver också i än större utsträckning utgå ifrån eleverna. Med utgångspunkt i deras upplevelser kan elevhälsans resurser arbeta för att göra anpassningar som i bästa fall förhindrar, eller åtminstone mildrar, förhållanden som gör att välbefinnande/motivation hos eleverna sjunker.

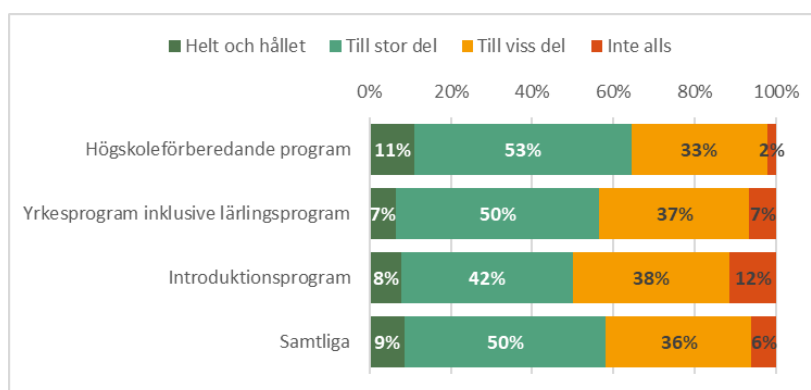
Även om det framgår tydligt att rektorernas upplevelse av situationen är mer positiv än elevernas visar svaren också att relativt många rektorer vet om att de inte nått hela vägen. En dryg fjärdedel av rektorerna svarar att de endast till viss del tar tillvara elevernas synpunkter vid planering av hälsofrämjande insatser under tiden undervisningen ges på distans. En ännu större andel (36 procent) uppger att de bara till viss del arbetar för att ge eleverna en känsla av sammanhang och möjlighet att stärka den sociala interaktionen vid undervisning på distans.

⁷⁴ Yrkesprogram: 22 av 44 granskade skolor har fått ett utvecklingsområde inom elevhälsoområdet. I 17 av dem nämns motivationshöjande insatser. Högskoleförberedande program: 14 av 44 granskade skolor har fått ett utvecklingsområde inom elevhälsoområdet. I nio av dem nämns motivationshöjande insatser.

Skoldiagram 12: I vilken utsträckning tas elevernas synpunkter tillvara vid planeringen av hälsofrämjande insatser under tiden undervisningen ges på distans? (n = 119)

Skoldiagram 13: I vilken utsträckning arbetar skolan för att ge eleverna ett sammanhang och stärka deras sociala interaktion då undervisningen ges på distans? (n = 119)

Av intervjuerna framgår att det ligger en stor utmaning i elevhälsans arbete. Givet läget, med färre möjligheter att träffas fysiskt, kan det vara svårt att nå fram till eleverna och hitta sätt att stödja dem. Av flera elevintervjuer framgår att också eleverna själva har svårt att se hur skolorna skulle kunna hjälpa dem att må bättre i den här situationen. Totalt sett har 60 procent av de tillfrågade eleverna uppgivit att deras mående försämrats i åtminstone en av de tre hälsoaspekterna. Även om inte riktigt alla elever upplever en *markant* förändring framgår av intervjuerna att väldigt många påverkats. Eleverna beskriver bland annat att de är tröttare, har mindre energi och mindre motivation än vanligt. Av flera elevintervjuer framgår också att det inte bara handlar om skolan utan om situationen som helhet. Även på fritiden är möjligheten till sociala interaktioner begränsad. Eleverna beskriver bland annat att det är "deppigt" att sitta framför datorn hela skoldagen och sedan inte göra annat än att titta på tv när skoldagen är över.

Rektorerna belyser vikten av att vara tillgängliga och att fånga upp tidiga signaler

Att eleverna inte vet vad skolan kan göra för att få dem att må bättre eller för att höja deras motivation för studierna, innebär inte att skolan ska sluta försöka. Tvärtom krävs ytterligare ansträngningar. Till att börja med finns det, vilket framgår ovan, på många skolor möjlighet att göra mer för att skapa en heltäckande bild av

hur eleverna har det och hur de mår. Det gäller att på olika sätt "sondera" elevernas mående. Av några elevers beskrivningar framgår att även om lärarna ofta frågar hur de mår görs det ofta i helklass. Då får de oftast inte så många svar överhuvudtaget, menar eleverna.

Av flera intervjuer framgår exempel på tidiga tecken som kan tyda på att elevernas motivation och engagemang börjar tryta. Kameror stängs av, eleverna lämnar inte in uppgifter i tid, stämningen i elevgruppen förändras/försämras, eleverna tystnar, elever kommer inte i tid och nyttjandegraden av olika typer av stöd minskar (såväl undervisningsrelaterat stöd som kontakter med elevhälsan). En rektor beskriver att hen upplever att eleverna i början av distansundervisningen var nyfikna och tyckte att det var roligt att visa upp sig själva och sina hem i webbkameran. Nu vill de inte längre visa upp något och många har kameran avstängd. Vissa elever går inte upp ur sängen till sina lektioner, beskriver rektorn.

Av granskningarna framgår också att en hel del görs, och det finns flera goda exempel. Både på hur rektor genom sitt sätt att organisera skapar goda förutsättningar för elevhälsoarbetet och på hur skolor gör för att fånga upp elever innan ohälsa eller sjunkande betyg är ett faktum.

En rektor beskriver att elevhälsoteamets gemensamma mötestider har utökats för att ge dem möjlighet att fånga upp elever i behov av stöd. Rektorn har också organiserat så att specialpedagogen har blivit medbjuden på digitala lektioner för att parallellt med lärarens undervisning ge eleverna stöd. Vid dessa lektionsbesök har specialpedagogen också kunnat ge läraren stöd och feedback på dennes undervisning. Elever som bedöms behöva det har fått vara på plats i skolan och i dessa fall har specialpedagog, kurator eller heltidsmentorn kunnat stötta eleven på plats. En del elever har fått vara på skolan för vissa moment eller för några veckor, medan andra har varit på plats i skolan under hela perioden. Rektorn menar att den här flexibiliteten har varit avgörande för att eleverna ska klara sina studier. Olika typer av forum där lärare ges möjlighet att tillsammans med elevhälsan diskutera elevers behov, socialt eller pedagogiskt, har också införts på vissa skolor.

På andra skolor beskriver rektor hur olika resurser gjorts mer tillgängliga för eleverna. Till exempel har elevhälsans fasta tider för elevkontakter på en skola utökats och skolsköterskornas och fältassistentens arbete har blivit mer uppsökande. På en skola beskriver rektor att skolans specialpedagog varje fredag skickar ett meddelande till alla elever i skolan för att fråga hur veckan har varit och hur det går och hur de mår. Specialpedagogen ger eleverna individuella svar utifrån behov och önskningsar. En annan rektor beskriver att skolans "skolvärd" har tät kontakt med eleverna. I de fall elever inte dyker upp på lektionerna ringer skolvärden upp och håller "pep-talks" och kontakter eleverna via sms, beskriver rektorn.

Då skolorna blivit mer bekväma med tekniken utnyttjas de digitala kontaktvägarna mer. Exempelvis beskriver en rektor att eleverna ges möjlighet att skicka meddelande till elevhälsans personal via skolportalen. På vissa skolor finns elevhälso-teamets personal tillgänglig för videosamtal. En rektor konstaterar att skolan kommer behålla möjligheten till digital kontakt och digitala möten med elevhälsoteamet, då det har varit uppskattat av eleverna. Ytterligare ett exempel på hur resurser gjorts lättare att nå för eleverna är den "walk-and-talk"-verksamhet som rektor på en skola bedriver.

Med små medel kan skolorna visa omtanke om eleverna

På andra skolor beskriver rektor hur de nyttjat tiden då eleverna är på plats i skolan för närundervisning till att ”måna lite extra” om dem. Lärarna har exempelvis ordnat med fika och uppmärksammat olika händelser som haft med utbildningen att göra. Detta för att med små medel visa eleverna omtanke när de väl ses. Rektor beskriver också att eleverna i lite större utsträckning än tidigare fått träna olika moment på varandra, vilket är något som de flesta eleverna tycker om att göra och som också skapar gemenskap. En rektor beskriver hur hen varje vecka anordnar ett digitalt möte för elever och lärare för att informera om aktuella händelser ur ett omvärldsperspektiv eller ur ett skolperspektiv. Detta kan ge en viss känsla av samhörighet, menar rektor.

På en skola beskriver rektor att skolan har arrangerat olika tävlingar för eleverna. Rektorn berättar också att skolan välkomnar initiativ från lärarna och uppmuntrar dem att ”tänka utanför boxen”. Rektorn beskriver också att skolledningen har tät dialog med elevrådet. När eleverna tog initiativ till en tävling på nätet – en poängjakt – bidrog skolan med ett pris. Sådant motiverar eleverna, menar rektorn. En annan rektor berättar att skolan har anställt en hälsopedagog som arbetar förebyggande med att bland annat hjälpa mentorerna att skapa sociala aktiviteter för eleverna. På samma skola finns en person som har till uppgift att ringa upp alla elever för individuella samtal. Hen hör sig för om hur det går med skolarbetet och sonderar även elevernas mående. På en annan skola har digitala rum skapats när skolans kartläggning visat att det funnits behov av ”rastkompisar”. Rektor beskriver att de digitala rummen både ger möjlighet att arbeta tillsammans och att ”hänga” med varandra. Ett annat exempel kan hämtas från en skola där lärarna, för att främja elevernas sociala interaktion utanför lektionstid, gett klasserna olika utmaningar på distans. De har erbjudit pausgympa och det finns digitala mötesrum utanför lektionstid kallade ”matsalen” och ”korridoren”.

Av flera intervjuer framgår att det inte alltid behöver handla om stora insatser för att känslan av isolering och ensamhet ska mildras. Ibland handlar det om sunt förnuft, uthållighet kring gemensamma regler och om att hålla fast vid rutiner. Av såväl elev- som rektorsintervjuer framgår till exempel att ett bra sätt att ta sig an en skoldag är att sätta sig vid ett skrivbord eller ett matbord och inte ligga kvar i sängen. På så sätt kan man ta studierna ”på större allvar”, beskriver en elev; en annan elev menar att de flesta nog skulle anstränga sig mer om det var krav på att ha kameran på.

Undervisning på distans utmanar skolans organisation

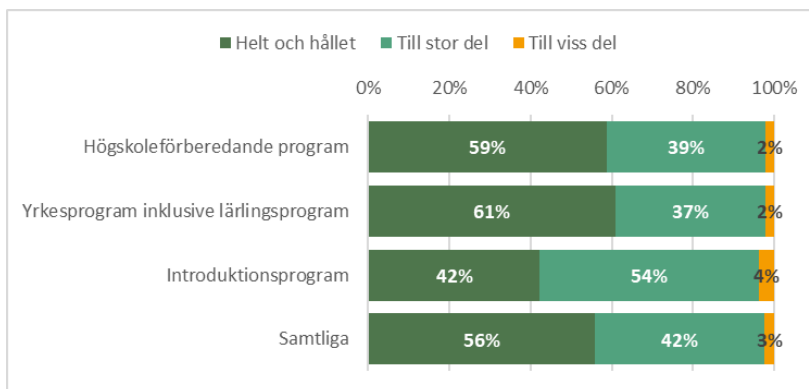
Situationen med fjärr-/distansundervisning kräver att rektor med hjälp och stöd av organisationen skapar en bild av såväl lärarnas förutsättningar att lära ut som elevernas möjligheter att lära. För många lärare har situationen under covid-19-pandemin inneburit en ökad arbetsbelastning och stress. Bland annat Lärarförbundets undersökningar visar att lärarna har jobbat med andra eller fler uppgifter än de vanligtvis gör. Exempelvis hantering av datorer som krånglar, mer arbete med från-

varohantering och i större utsträckning än vanligt med att svara på frågor från elever som söker läraren på olika tider och via flera olika kanaler.⁷⁵ Bilden stämmer överens med de iakttagelser Skolinspektionen gjort både i den här och i tidigare distansinspektioner. Vi har också sett att fjärr-/distansundervisningen kan innebära dubbelarbete. Det handlar till exempel om att lärarna ibland behöver undervisa både i skolan och på distans⁷⁶ och om att de har fått ändra en hel del i grundplaneringen för kurserna och anpassa sig efter läget. Att ”kompensera” för den undervisning som sker på distans kan också vara tidsödande. Rektorer beskriver bland annat att det tar mer tid att ge återkoppling och aktivt lärarstöd när lärare och elever inte möts på riktigt.

Utan tillräckligt stöd från organisationen kan lärarnas arbetsbelastning bli hög

För att lärarna ska kunna fullgöra sitt uppdrag på bästa sätt krävs stöd från organisationen. Av rektorernas svar på skattningsfrågorna framgår att de organisatoriska förutsättningarna i termer av tid för planering och samverkan med kollegor inte alltid finns på plats fullt ut. Rektorer för introduktionsprogram uppger i lägre utsträckning än andra att sådana organisatoriska förutsättningar helt och hållet finns på plats.⁷⁷ Svaren antyder också att rektorer för skolenheter med enskild huvudman är mer nöjda med de förutsättningar som finns än vad rektorer för skolenheter med offentliga huvudmän är.⁷⁸

Skoldiagram 14: *I vilken utsträckning har lärarna rätt organisatoriska förutsättningar för att bedriva undervisning på distans (ex. tid för planering och samverkan med kollegor)? (n = 119)*

Även om det enligt flera rektorers beskrivningar skett en utveckling så att lärarnas tid värnas bättre finns fortfarande flera exempel på att lärarna får dra ett tungt lass

⁷⁵ Lärarförbundet (2020). *Ett ohållbart uppdrag – Lärarförbundets medlemmar om coronavåren 2020*, s. 6–9. Lärarförbundet (2020). *”Läget är katastrofalt, pressat och ohållbart.” Lärarnas syn på hur det fungerar att arbeta under covid-19*, s. 10–11.

⁷⁶ Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*, s. 25–26. Yrkesprogram - NTI Gymnasiet Södertälje (37517404)

⁷⁷ Frågan löd: *I vilken utsträckning har lärarna rätt organisatoriska förutsättningar (ex. tid för planering och samverkan med kollegor) för att bedriva undervisning på distans?* 59 % av rektorerna för högskoleprogram och 61 % av rektorerna för yrkesprogram svarar att sådana finns helt och hållet. Motsvarande siffra bland rektorer för introduktionsprogram är 41 %.

⁷⁸ 66 % av rektorerna på skolenheter med enskild huvudman uppger att de helt och hållet har organisatoriska förutsättningar att bedriva undervisning på distans, jämfört med 49 % av rektorerna med offentlig huvudman.

för att upprätthålla kvaliteten i undervisningen. Exempelvis gör sig lärarna på vissa skolor väldigt tillgängliga för eleverna för att de ska få det stöd de behöver. En rektor berättar att lärarna får många frågor från eleverna och att de svarar ”dygnet runt”. Samma rektor säger även att detta är något som behöver ses över. ”Det är inte meningen att det ska vara en live-chatt.”

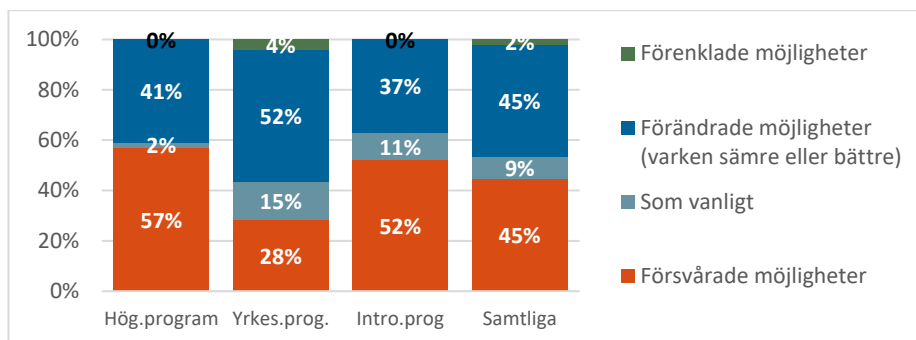
Rektorn på en annan skola beskriver att all undervisning sker i kombinerade grupper där hälften av eleverna får sin undervisning i klassrummet och hälften hemma. Lärarna undervisar elever som är på plats och elever som är hemma samtidigt. Rektor är medveten om att tillvägagångssättet upplevs som arbetsbelastande av lärarna, men då skolan är liten och har trånga lokaler har detta varit ett sätt att få ner antalet elever i skolans lokaler.

Flera rektorer beskriver att de för att underlätta för lärarna att bedriva undervisning på distans gett dem tidsmässigt utrymme för att kunna stödja varandra samt dela erfarenheter. En rektor beskriver exempelvis att hen schemalagt extra konferenstid och att tiden nästan uteslutande riktats mot goda undervisningsexempel. Rektor berättar också att hen har initierat auskultationer för att utveckla undervisningen. Flera rektorer nämner också att skolans IKT-pedagog/-er varit en tillgång som snabbt på arbetet med övergång till undervisning på distans och utvecklingen av arbetsätten. På en skola beskriver rektorn att elevhälsoteamet, en elevassistent och en resurspedagog alltid finns på plats på skolan. De är också med på en del distanslektioner där de i egna digitala rum kan stötta en elev eller en mindre elevgrupp.

Rektorerna upplever att rollen som pedagogisk ledare är utmanande under pandemin

Att som rektor leda i ett läge som är både nytt och föränderligt och där nya direktiv som ändrar förutsättningarna kommer med kort varsel kan vara en utmaning. Av svaren på skattningsfrågorna framgår att knappt hälften av rektorerna tycker att situationen med pandemin gjort att deras uppdrag som pedagogisk ledare har försvårats. Rektorer för yrkesprogram har en mer positiv syn i den här frågan än övriga. Drygt hälften av dem menar att även om situationen innebär en förändring är möjligheten att fungera som pedagogisk ledare varken sämre eller bättre än vanligt.

Skoldiagram 15. Hur har rektorns möjlighet att fungera som pedagogisk ledare varit under innevarande termin på grund av pandemin? (n = 119)

Relevanta anpassningar kräver koll på nuläget

För att kunna ge eleverna en god undervisning trots en påfrestande situation behöver skolorna ha god kännedom om nuläget. Här avses en bild som utgår ifrån lärares och elevers uppfattning om undervisningen och de utmaningar de ställs inför. Nedan ges ett exempel på hur en skola, utifrån kunskap om nuläget, anpassade undervisningen för att möta elevernas behov. Av tidigare beskrivningar framgår att inte alla skolor har en lika tydlig bild, åtminstone inte enligt elevernas uppfattning.

Rektorn på en skola insåg tidigt att det fanns risk att fjärrundervisningen skulle påverka elevernas måluppfyllelse och organiserade för en nära och regelbunden dialog mellan skolans personal och skolledning. Återkommande träffar med arbetslag, programforum och elevhälsoteam gör att rektorn håller sig informerad om hur elever och lärare upplever fjärrundervisningen. Skolan genomför även enkäter på samtliga program, vilka används som underlag för hur undervisningen ska läggas upp. I den grundläggande planering som finns för undervisningen görs vid behov förändringar och anpassningar. Skolans lärare har också i uppdrag att inhämta information om hur eleverna upplever fjärrundervisningen. För att underlätta för lärarna och ge dem möjlighet att dela erfarenheter har rektor vikt tid för möten och diskussioner. Skolledningen var redan från start tydlig gentemot eleverna med möjligheten att vid behov få undervisning i skolans lokaler. Specialpedagoger finns tillgängliga, dels i skolans lokaler, dels genom digitala möten. Skolan följer regelbundet upp utfallet av genomförd stöd. När det gäller att utmana och stimulera elever för högre betyg beskriver rektor att lärarna arbetar med att få lektionerna så intressanta som möjligt, samt att de alltid ser till att det finns uppgifter att arbeta vidare med även då undervisningen ges på distans.

Elevernas upplevelser är en bra utgångspunkt för utveckling av undervisningen

Att skapa en nulägesbild, där även elevernas uppfattningar ingår, är något som flera rektorer poängterar har varit värdefullt. Informationen har använts i planeringen av verksamheten och undervisningen. En rektor beskriver exempelvis hur skolans lärare, med utgångspunkt i en enkätundersökning med elever, i större utsträckning än tidigare delar in eleverna i grupper på den digitala mötesplattformen för att möjliggöra diskussioner. Lärarna ringer även kontinuerligt upp eleverna via mötesplattformen och frågar både om hur de mår och hur det går med skolarbetet. Rektorn beskriver också att lärarna utifrån elevernas önskemål anstränger sig för att hitta varierade sätt att bedriva undervisningen även när den ges på distans. Till exempel används allt från bikupor till promenader då eleverna får lyssna på poddar. Vidare beskriver rektor att elevenkäten tydliggjort betydelsen av att hjälpa eleverna att skapa en tydlig struktur på dagen även de dagar de inte åker till skolan. Detta då enkätsvaren visade att brist på goda rutiner lett till sjunkande motivation hos eleverna. På aktuell skola liksom på flera andra skolor gör rektorn lektionsobservationer (av digitala lektioner) för att kunna ge adekvat stöd direkt till lärarna i arbetet med att utveckla undervisningen. Lektionsobservationer gör att rektor kan skapa en bild av både vilka uppgifter eleverna får och hur lärarna arbetar.

På en annan skola beskriver rektorn att resultat från elevenkäter skapat större förståelse för elevernas behov. Bland annat framgick att lektionerna upplevdes som för prestationsinriktade och att eleverna behövde mer av det sociala – kontakt med

lärare och klasskamrater – för att inte tappa motivationen. Rektorn beskriver att lärarna utifrån dessa insikter lagt in fler sociala moment i undervisningen. Till exempel tävlingsmoment eller lektioner i promenadform där eleverna uppmanas att promenera ”tillsammans” med kameran på. Lärarna försöker generellt se till att lektionerna också innehåller roliga saker så att klassen kan ”skratta tillsammans”. Eleverna har också fått uppdrag, saker som de ska undersöka på olika sätt, som relaterar till aktuella kurser, exempelvis ”service och försäljning”.

Nödvändigt med uppföljning av genomförda insatser

I flera av de granskningar som genomförts framgår att skolorna behöver skapa sig en mer heltäckande bild av situationen. Det handlar dels om att både elevers och lärares uppfattningar behöver efterfrågas, dels om att göra uppföljningar av insatser som gjorts, till exempel genom att observera den undervisning som genomförs. Detta för att på ett än bättre sätt kunna planera för och utveckla undervisning av god kvalitet som väcker och upprätthåller elevernas intresse.⁷⁹

Av intervjuer med både rektorer och elever framgår att det finns variationer i hur väl olika lärare ger god undervisning när den sker på distans. Iakttagelsen tyder på att skolorna behöver ta fram strategier för att främja god undervisning och likvärdigheten mellan olika lärares undervisning, exempelvis när det gäller stöd och stimulans. En rektor beskriver att de uppföljningar av undervisningen som skolan gjort precis som vanligt visar att olika lärare får olika respons. Elever beskriver bland annat att det skiljer sig mellan olika lärare, ofta kopplat till ämne. Elever berättar exempelvis att en del lärare ger dem tydliga anvisningar och planerar på ett bra sätt; då blir det lätt att jobba hemma. Att bara ge en uppgift i taget eller att bara ”köra på” beskrivs inte som bra tillvägagångssätt av eleverna. De beskriver också att vissa lärare behöver hitta bättre sätt att stämma av så att de hänger med. Om lärarna bara frågar rakt ut så blir det ibland tyst, eller så säger eleverna att det går bra, även om de inte hänger med. Vissa lärare pausar mer och låter eleverna samla tankarna innan de svarar.

Lärarnas tekniska kompetens påverkar genomförandet av fjärr-/distansundervisningen

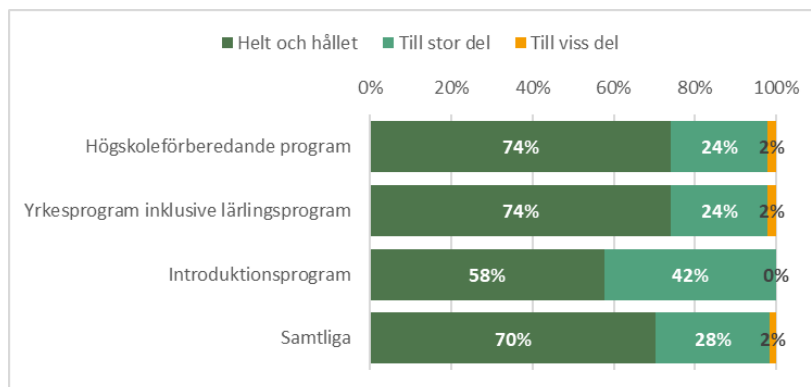
En grundläggande förutsättning för en fungerande undervisning på distans är tillgång till tekniska lösningar samt tillräcklig kompetens hos såväl lärare som elever för att hantera den.⁸⁰ Med fungerande tekniska lösningar avses exempelvis tillgång till fungerande datorer, nätverk, digitala läromedel och andra behövliga resurser.

⁷⁹ Se utredarnas beskrivningar av skolans utmaningar (*”Ange de tre största utmaningar som skolan har just nu”*).

⁸⁰ I 2 kap. 35 § skollagen anges bl.a. att för utbildningen ska den utrustning finnas som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas. Av 15 kap. 17–18 §§ skollagen framgår bl.a. att utbildningen i gymnasieskolan som huvudregel ska vara avgiftsfri. Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker och andra lärmaterial som behövs för en tidsenlig utbildning. Huvudmannen får dock besluta att eleverna ska hålla sig med enstaka egna hjälpmedel, t.ex. miniräknare. Det får även förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Av rektorernas svar på skattningsfrågorna framgår att så gott som alla rektorer (98 procent) anser att lärarna åtminstone till stor del har rätt tekniska förutsättningar för att bedriva undervisning på distans. Även i den här frågan avviker svaren från rektorer för introduktionsprogram från övrigas. En lägre andel bland dem uppger att sådana förutsättningar helt och hållet finns jämfört med rektorer för andra programtyper.⁸¹

Skoldiagram 16: I vilken utsträckning har lärarna rätt tekniska förutsättningar (tillgång till ändamålsenlig teknik och teknisk kompetens) för att bedriva undervisning på distans? (n = 119)

Av intervjuer med både rektorer och elever framgår att lärarnas kompetens avseende IKT (informations- och kommunikationsteknik) varierar, vilket också har betydelse för fjärr-/distansundervisningens kvalitet. De skillnader som finns mellan olika lärare är och har varit en stor utmaning att hantera, enligt vissa rektorer. Granskningarna visar att lektionerna kan bli både tråkigare och mindre varierade när lärarna inte förmår använda de digitala verktygen på ett bra sätt. Lärare som inte behärskar tekniken har också sämre möjlighet att hålla igång klassen och se till att alla är aktiva och sysselsatta med avsedda uppgifter. I värsta fall kan även delar av lektionstiden gå åt till att hantera tekniska problem.

Risk att teknikstrul blir en tidstjuv

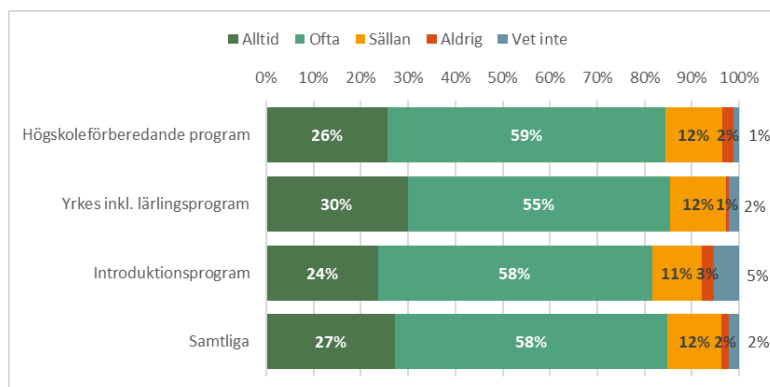
Även om tekniken inte tycks utgöra ett av gymnasieskolornas större bekymmer finns det möjlighet till utveckling. Tidigare granskningar har visat att problem av teknisk karaktär är en av de faktorer som bidrar till ökad belastning och svårigheter för eleverna. Exempelvis nämns att lärarna planerar undervisningen utan hänsyn till de teknikproblem som kan uppstå, vilket leder till att skoldagen sträcker sig utanför normal skoltid.⁸² Teknikstrul kan bli en tidstjuv som stjälar undervisningstid, försvårar kommunikation eller försvårar elevernas skolarbete.

Svaren på elevenkäten visar att endast drygt var fjärde elev upplever att hen alltid kan följa med i undervisning på distans utan att påverkas av tekniska problem. Fler än var tionde elev uppger att hen sällan eller aldrig kan följa undervisningen på distans utan teknikstrul. Här finns det inte några nämnvärda skillnader beroende på programtyp.

⁸¹ Även i den här frågan antyder svaren att rektorer för skolenheter med enskild huvudman är något mer nöjda med lärarnas förutsättningar än vad rektorer för skolenheter med offentliga huvudmän är.

⁸² Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 225 gymnasieskolor*. 2020:4850, s. 9–10

Elevdiagram 11: Tycker du att du kan följa med i undervisningen på distans utan att påverkas av tekniska problem? (n = 399)

Av elevintervjuerna framgår exempelvis att det ibland varit segt att koppla upp sig mot olika program och mot portalen där eleven ska få tillgång till programmen, på grund av överbelastning. Elever beskriver också att skolan har ett komplicerat system för digital kommunikation, vilket leder till visst informationstapp. Dessutom upplever eleverna att deras datorer inte är tillräckligt bra för att hantera alla de program som behövs. Datorerna har inte den prestanda som krävs för att eleverna ska kunna genomföra sina uppgifter och blir därmed ett hinder för elevernas möjligheter att hänga med i undervisningen.

Först när lärarna behärskar tekniken kan de fokusera på didaktiken

Många rektorer beskriver att förutsättningarna för fjärr-/distansundervisning har förbättrats i takt med att lärarna fått erfarenhet av att arbeta med digitala mötesverktyg. Det handlar både om att lärarna successivt lärt sig hantera tekniken och om att de fått bättre koll på vad som fungerar i lärsituationen. Inledningsvis gavs till exempel uppgifter till eleverna som tog längre tid än en lektion, men det har justerats efter hand.

Användandet av "breakout rooms" har kommit igång och gör att lärarna kan genomföra gruppdiskussioner i mindre grupper och ge eleverna individuellt stöd. Till exempel kan läraren efter en gemensam genomgång ge alla elever varsitt "breakout room". Där jobbar eleven individuellt med sina uppgifter och läraren "går runt" och besöker eleverna i rummen. Flera rektorer uppfattar att det här sättet att arbeta gör att eleverna frågar mer och att möjlighet till individuellt stöd och stimulans ökar.

Även om många rektorer beskriver att en snabb teknikmognad skett, och att det går bättre och bättre att bedriva undervisning på distans, finns stora skillnader både inom och mellan skolorna. I några fall ger rektor uttryck för att skolan haft tur då skolan sedan tidigare hade erfarenhet av fjärrundervisning eller hade ett utvecklat tekniskt kunnande som gjorde att de "snabbt kom på banan". I de fallen har personer med sådan erfarenhet också kunnat stödja andra lärare på skolan. Exempelvis beskriver en rektor hur lärarna och eleverna på teknikprogrammet tillsammans snabbt hittade en lösning för att kunna interagera och kommunicera med varandra även vid fjärr-/distansundervisningen. I stället för att använda kommunens plattform, som inledningsvis saknade centrala funktioner som digitala grupprum, användes en plattform som egentligen utformats för dataspel.

En annan rektor beskriver att det faktum att skolan redan innan övergången till undervisning på distans hade satsat på att alla elever skulle ha en egen dator har varit en framgångsfaktor. Vid en intervju konstaterar eleverna att de lärare som har en hög teknisk kompetens och bättre tekniska förutsättningar lyckas bättre med fjärr-/distansundervisningen.

Avslutande diskussion

Skolinspektionen vill, utifrån de iakttagelser som gjorts inom ramen för distansinspektionen, uppmärksamma de risker vi ser avseende elevernas kunskapsutveckling kopplat till situationen med undervisning på distans. Det är viktigt att återigen betona att Skolinspektionens bild av situationen tar avstamp i de utsagor och iakttagelser som gjorts gällande de 119 verksamheter som granskats.

För att skapa en nyanserad bild av hur eleverna har påverkats av situationen med fjärr-/distansundervisning har Skolinspektionen granskat dels hur det fungerat i termer av undervisningstid och om eleverna fått allt innehåll, dels hur fjärr-/distansundervisningen fungerat kopplat till undervisningens genomförande (exempelvis tillgång till stöd och stimulans).

Situationen med fjärr-/distansundervisning har synliggjort fler av de utmaningar som gymnasieskolor brottas med även normalt sett. Exempelvis svårigheter med att i undervisningen ge elever tillräckligt med stöd och stimulans, samt utmaningar i arbetet med att främja och förebygga ohälsa hos eleverna. Resultaten indikerar också att det kan finnas många elever som kommer att behöva få stöd för att komma ikapp, eller för att nå sina egna mål, efter perioden av fjärr-/distansundervisning. Åter tillbaka i skolan finns möjlighet att ta sig an de utmaningar som finns och med stöd av nya perspektiv och erfarenheter utveckla undervisningen och elevhälsoarbetet ytterligare. Även om det är tydligt att såväl rektorer som elever ser fram emot återgången till närundervisning vill Skolinspektionen poängtera att återgången i sig inte är lösningen på allt.

Tillräckligt mycket men inte tillräckligt bra

Resultaten visar att eleverna generellt sett får den garanterade undervisningstiden och att de oftast får ta del av alla moment. Värre är att resultaten också tyder på att elevernas möjlighet till kunskapsutveckling försämras av längre perioder av fjärr-/distansundervisning.

Iakttagelserna visar att undervisning på distans ofta innebär:

- **Mindre koncentrerade studier:** Den fysiska miljön i sig samt möjlighet att träffa lärare och klasskamrater har stor betydelse för elevernas studiefokus och motivation. Att befinna sig i ett sammanhang där arbetsuppgifterna står i fokus, såsom i klassrummet, gör att eleverna får mer gjort. I hemmet är det tvärtom annat som distraherar och stjälar fokus från lektioner och arbetsuppgifter.
- **Sämre tillgång till stöd och stimulans:** Fjärr-/distansundervisningen försämrar skolans möjlighet att upptäcka och tillgodose elevers behov av stöd och stimulans. Såväl rektorer som elevers svar tyder också på att det stöd som ges på distans i dagsläget i många fall är otillräckligt. Många skolor förklarar därför att de erbjuder elever i behov av stöd mer närundervisning. Ett stort antal skolor har i dagsläget svårt att hitta sätt att "översätta" den interaktion som sker i klassrummen till fjärr-/distansundervisningen. Elevernas möjligheter att lära av och motivera varandra blir därmed sämre. Iakttagelserna visar sammantaget att

genomförandet av undervisningen på distans erbjuder begränsade möjligheter till stimulans.

- **Mindre aktivitet och delaktighet i lektionerna:** Såväl rektorer som elever bekräftar att det är svårt att få till undervisning på distans som gör eleverna aktiva och delaktiga. Den sammantagna bilden är att klassrummen tystnar. Eleverna ställer färre frågor, det är svårt att få igång diskussionerna och det blir mer ensamarbete, vilket resulterar i att eleverna upplever att de lär sig mindre. Elever som har det svårt med social interaktion tycks dock gynnas av situationen. För dem kan möjlighet till fjärr-/distansundervisning innebära bättre förutsättningar för närvaro, delaktighet och lärande.
- **Mindre möjlighet till färdighetsträning och till träning i autentiska situationer:** Av förklarliga skäl har undervisningen under perioden av undervisning på distans fokuserat mer på teori än på praktik. Det har påverkat kvaliteten på undervisningen i flera ämnen och inte minst elevers möjlighet att genomföra praktik och apl. Elever kan därför behöva kompenseras med mer färdighetsträning och träning i autentiska situationer.

Risk för ökade skillnader i hur väl elever lyckas

En farhåga som lyfts i Skolverkets rapport från 2021 är att fjärr-/distansundervisningen kommer att bidra till ökade skillnader mellan olika elever och hur väl de lyckas i skolan.⁸³ Bland annat för att undervisning på distans kan ställa högre krav på elevernas eget ansvarstagande, deras digitala kompetens, på elevernas vårdnadshavare (förmåga att stötta) och på hemsituationen (i termer av exempelvis studiero och teknisk utrustning).

De iakttagelser som Skolinspektionen gjort i den här distansinspektionen bekräftar Skolverkets farhågor. Våra iakttagelser visar att fjärr-/distansundervisningen har begränsningar vilka riskerar leda till ett större ansvar för det egna lärandet landar på eleverna. Hur väl eleverna lyckas hantera det ökade ansvaret påverkas åtminstone delvis av elevernas hemförhållanden. Elever beskriver bland annat hur de under fjärr-/distansundervisningen har fått kämpa hårdare, lägga mer tid på studierna och ta mer stöd från sin närmaste omgivning.

Elevernas hemförhållanden har skolan begränsade möjligheter att påverka. Därför är det av stor betydelse att skolan i möjligaste mån gör ansträngningar för att fjärr-/distansundervisningens konsekvenser inte ska drabba elever med sämre hemförhållanden och förutsättningar hårdare. I viss mån går detta att göra redan i stunden (exempelvis genom att erbjuda dessa elever mer närundervisning) men det är sannolikt också så att vissa elever kommer att behöva kompenseras i efterhand. Genom till exempel lovskola, möjlighet till omprövning, och i förlängningen även genom utbyggd vuxenutbildning med bättre studievillkor.

⁸³ Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, delredovisning 3.*

Gemensamma ansträngningar krävs för att elever ska nå så långt som möjligt

Distansinspektionen visar sammantaget att det finns risk att elevers möjlighet att utveckla kunskap påverkats negativt av situationen med fjärr-/distansundervisning.

Skolinspektionen vill därför betona vikten av att göra följande:

Fortsätta och utveckla uppföljningen av elevernas kunskapsutveckling och deras må-

ende: Ett positivt resultat av distansinspektionen är att eleverna tycks ha fått rätt mängd undervisning mätt i tid och alla moment som ingår. Flera skolor beskriver också ett arbete där de efter hand uppmärksammat elevernas behov av att arbeta ikapp och ta igen. Det finns dock risk att de insatser som gjorts och görs inte är tillräckliga. Utifrån de beskrivningar av skolornas arbete som myndigheten tagit del av tycks inte heller alla ha ett lika utvecklat och metodiskt uppföljningsarbete, varken avseende elevernas kunskaper eller mående [hälsa].

På sikt ska eleverna kompenseras och ges möjlighet att ta igen: Oavsett om gymnasieeleverna står i beredskap att kliva upp ett år, gå vidare till nästa utbildningsform eller ta steget ut i yrkeslivet behöver de i förekommande fall ges möjlighet att ta igen sådant de inte kunnat utveckla fullt ut på grund av fjärr-/distansundervisningen. Lovskola, mer undervisningstid eller utökad lärarstöd kan ge sådana möjligheter.

Resultaten tyder på att behovet av att kompenseras kan vara särskilt stort hos vissa elevgrupper. Det handlar i synnerhet om elever som fått *stora* delar av sin utbildning/undervisning på distans och elever på skolor som inte snabbt fick igång en fungerande fjärr-/distansundervisning. Men det handlar även om elevgrupper som kan antas ha haft svårt att ta det större egna ansvar som fjärr-/distansundervisning kan innebära. En tydlig iakttagelse är också att elever i år 1 och 2 fått stå tillbaka till förmån för elever i år 3.

Det är också värt att beakta de skillnader som framkommit avseende hur pojkar respektive flickor upplever situationen. Flickor har i något lägre grad upplevt att deras behov av stöd uppmärksammas av läraren och i högre grad upplevt en försämrad hälsa till följd av fjärr-/distansundervisningen. Båda dessa förhållanden kan ha inverkat på flickors möjlighet att utveckla kunskaper under perioden.

Bevara och utveckla arbetsformer och tillvägagångssätt som fungerat väl: Skolinspektionens iakttagelser visar att situationen bidragit till att utveckla arbetsätt vilka i flera fall är värda att bevara och arbeta vidare med. Till dem hör ett ledarskap som möjliggör samverkan och erfarenhetsutbyte inom kollegiet men även mellan lärare och andra personalgrupper. Rektorer beskriver både att lärare sinsemellan fått mer tid för erfarenhetsutbyten och att elevhälsans personal i högre utsträckning involverats för att hitta sätt att stödja eleverna.

Det framgår också att ökad användning av teknik har underlättat kunskapsutbyte. Exempelvis spelas lektioner och genomgångar in oftare än tidigare och läggs ut på en gemensam plattform. Materialet kan fungera som inspirationskälla för andra lärare och ge elever möjlighet att repetera eller jobba ikapp. Ökad användning av digitala kanaler har också gjort skolans resurser mer tillgängliga för eleverna. Det finns exempel på både att stödet till eleverna har blivit mer individualiserat och att kontakten med elevhälsans personal underlättats. Även här kan lärdomar dras i kommande utvecklingsarbete.

Bilaga 1.

Mer om urval och genomförande

Tillvägagångssätt

Skolinspektionens så kallade distansinspektion har formen av en lärande och framåtsyftande granskning som bygger på rektorernas och elevernas egna bedömningar av hur arbetet har fungerat. Resultatet i denna PM baseras därför i hög grad på rektorernas och elevernas upplevelser och utsagor.

Liksom vid myndighetens övriga inspektioner får skolenheterna en skriftlig återkoppling och i förekommande fall även rekommendationer från Skolinspektionen. Hur de väljer att arbeta med rekommendationerna är upp till skol-enheterna och därför sker ingen uppföljning.

Anledningen till att de här granskningarna inte är lika djupgående och utredande som ordinarie inspektioner är att myndigheten inte vill belasta skolenheterna och deras personal i det ansträngda läge som covid-19-pandemin innebär. Av samma anledning intervjuas varken lärare, elevhälsan eller annan skolpersonal, vilket innebär att viktiga bilder saknas.

Intervjuer och skattningsfrågor

Intervjuerna med rektorer och elever kretsade kring tre övergripande granskningsområden:

- *Rektorns arbete med att skapa goda förutsättningar för eleverna att nå målen vid fjärr-/distansundervisning.*
- *Planering och anpassning för att få med alla moment, ge eleverna den garanterade undervisningstiden och säkra underlag för bedömning och betyg-sättning vid fjärr-/distansundervisning.*
- *Skolornas förebyggande och hälsofrämjande arbete mot bakgrund av fjärr-/distansundervisningen.*

Både rektorer och elever ombads också ta ställning till ett antal kartläggande skattningsfrågor. När det gällde rektorerna lästes frågorna upp av Skolinspektionens utredare, medan eleverna besvarade frågorna enskilt via en webblänk. Elev-intervjuerna avslutades med att eleverna fick enkätlänken. Frågorna besvarades medan eleverna och utredaren från Skolinspektionen fortfarande fanns kvar i grupprummet på Teams, vilket gjorde det möjligt för eleverna att ställa frågor. Precis som vid tidigare distansinspektioner⁸⁴ har genomförandet skett med ett tydligt framåtsyftande och lärande i fokus. Alla granskade skolenheter fick efter avslutad granskning en skriftlig återkoppling och i förekommande fall även rekommendationer från Skolinspektionen.

⁸⁴ Skolinspektionen (2020). *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor*. Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors utmaningar inför hösten 2020*. Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19*. Skolinspektionen (2020). *Gymnasieskolors distansundervisning under covid-19-pandemin: En första delredovisning utifrån intervjuer med 45 rektorer*.

Gruppintervjuerna med eleverna tog ungefär 45 minuter och intervjuerna med verksamhetschefen/rektor ungefär 75 minuter. I direkt anslutning till intervjun sammanställdes svaren skriftligt av ansvarig inspektör och rektorerna fick efteråt möjlighet att justera eventuella felaktigheter/feltolkningar. Därefter fördes uppgifterna in i ett digitalt inrapporteringsystem för att möjliggöra kvantitativa analyser av rektorernas och elevernas skattningar samt kvalitativa analyser av intervjuerna i sin helhet. PM baseras på kvantitativa uppgifter från samtliga 119 skolenheter och en kvalitativ analys av ett urval av de skriftliga återkopplingarna.⁸⁵

Antal elever och rektorer per utbildning

Antalet genomförda granskningar samt antalet genomförda rektors- respektive elevintervjuer per programtyp framgår av tabellen nedan (antalet genomförda granskningar är detsamma som antalet intervjuade rektorer). Då många rektorer valt att ge elever på introduktionsprogram närundervisning är denna programtyp underrepresenterad i distansinspektionen.

Tabell 3. Antal intervjuade rektorer och elever per programtyp.

Programtyp	Antal rektors-intervjuer	Antal elev-intervjuer
Högskoleförberedande program	46	170
Yrkes- inkl. lärlingsprogram	46	187
Introduktionsprogram ⁸⁶	27	39
Vill inte uppge/övriga program	-	11
Samtliga	119	407

Underlag för analys

De flesta diagram som presenteras i rapporten bygger på svar från totalt 119 rektorer och från totalt 407 elever. Antalet svar kan variera något, vilket beror på att svarsalternativet "ej aktuellt" och "vet ej" i några fall har exkluderats (så att endast de som hade möjlighet att ta ställning i frågan ingår i svarsfördelningen). Antal elever/rektorer som svarat på frågorna anges i anslutning till respektive diagram.

Flest intervjuer har genomförts med elever som läser på högskoleförberedande eller yrkesprogram. Totalt sett har ungefär lika många flickor som pojkar intervjuats. Könsfördelningen är god även sett till respektive programtyp, även om pojkar är något överrepresenterade på yrkesprogram. Representationen från gymnasieskolans olika årskurser är god. De rektorer som intervjuats återfinns inom såväl offentliga som enskilda huvudmän, även om det är fler rektorer för offentliga som ingår i granskningen. Spridningen mellan olika kommuntyper är god.

Tabell 4. Antal genomförda elevintervjuer uppdelat på år i gymnasiet.

År	Antal skolor
År 1	120
År 2	144
År 3	135
År 4	4
Vill inte ange	4

⁸⁵ Här har ungefär 50 återkopplingar valts ut.

⁸⁶ Här ingår inte språkintrödnin, som kommer att granskas i en separat distansinspektion.

Samtliga	407
-----------------	------------

Tabell 5. Antal genomförda elevintervjuer uppdelat på programtyp och kön.

Programtyp	Flickor	Pojkar	Samtliga
Högskoleförberedande program	93	77	170
Yrkes- inkl. lärlingsprogram	84	103	187
Introduktionsprogram	21	18	39
Vill inte uppge/övriga program	5	6	11
Samtliga	203	204	407

Tabell 6. Antal genomförda distansinspektioner per huvudmannatyp.

Driftform	Antal skolor
Offentlig	72
Enskild	47
Samtliga	119

Tabell 7. Antal genomförda distansinspektioner per kommuntyp.

Kommuntyp	Antal skolenheter
Storstäder och storstadsnära kommuner	33
Större städer och kommuner nära större stad	49
Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	37
Samtliga	119